

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

ALEKSANDR GOGOLEV

Teisės programos, verslo teisės specializacijos,
magistrantūros dieninių studijų studentas

***ACTIO PAULIANA* YPATUMAI SKOLININKO NEMOKUMO IR BANKROTO
BYLOSE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Lekt. Dalia Augaitė

Konsultantas:
Doc. dr. Leonas Virginijus Papirtis

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS	3
1. <i>ACTIO PAULIANA</i> PRIGIMTIS, SAMPRATA IR RAIDA LIETUVOJE	8
1.1 <i>Actio Pauliana</i> prigimtis ir raida Lietuvoje	8
1.2 <i>Actio Pauliana</i> samprata Lietuvos teisėje	10
2. SKOLININKO NEMOKUMAS IR BANKROTAS, ĮTAKA <i>ACTIO PAULIANA</i> INSTITUTUI	13
2.1 Skolininko bankroto atribojimas nuo nemokumo	13
2.2 Kokia bankroto proceso tvarka gali lemti <i>actio Pauliana</i> ypatumus?	16
3. <i>ACTIO PAULIANA</i> – SPECIALUS KREDITORIŲ INTERESŲ GYNIMO BŪDAS	17
3.1 <i>Actio Pauliana</i> taikymo sąlygos	17
3.1.1 Kreditoriaus reikalavimo teisė skolininkui	18
3.1.2 Kreditoriaus interesų pažeidimas	19
3.1.3 Skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus interesus pažeidžiančio sandorio	21
3.1.4 Sandorio šalių nesąžiningumas	23
3.2 Subjektai galintys pareikšti <i>actio Pauliana</i>	30
3.2.1 Administratoriaus teisė reikšti <i>actio Pauliana</i>	31
3.2.2 Kreditorių teisė reikšti <i>actio Pauliana</i>	33
3.3 Sandorio pripažinimo negaliojančiu <i>actio Pauliana</i> pagrindu pasekmės	37
3.4 Terminai taikant <i>actio Pauliana</i>	41
3.4.1 Ieškinio senaties terminas <i>actio Pauliana</i> pareikšti	41
3.4.2 Retroaktyvių terminų taikymas	43
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	46
LITERATŪROS SĄRAŠAS	48
<i>Santrauka</i>	53
<i>Summary</i>	54

IVADAS

Temos aktualumas ir problematika

Valstybės bei visuomeninio gyvenimo teisinių pamatų, teisingumo bei teisėtumo įtvirtinimas šalyje – svarbiausia mūsų visuomenės vystymosi sąlyga bei būtina sąlyga demokratinei, teisinei valstybei.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, laisvos rinkos sąlygomis pradėjo formuotis nauji visuomeniniai santykiai, kuriuos valstybė siekė reglamentuoti, sukurdama teisės normas, kurios ne tik leistų atsirasti ūkio subjektams, bet ir sureguliuoti jų veiklos pabaigą.

Iki 2005 m. gruodžio 31 d. Juridinių asmenų registre buvo įregistruota 289,2 tūkst. juridinių asmenų, iš jų išregistruota – 120,1 tūkst.¹ Negalutiniais duomenimis nuo 1993 iki 2006 m. birželio 30 d. bankrotas buvo paskelbtas 4907 įmonėms. Per 2006 m. pirmąjį pusmetį vidutiniškai per mėnesį bankrutavo apie 67 įmones². Akivaizdu, kad valstybės įstatymas, reglamentuojantis bankroto procesus, yra vienas iš pagrindinių civilinės, ekonominės apyvartos įstatymų. Jis turi vienodai svarbią reikšmę kaip smulkiam verslininkui, taip ir didžiausiems ūkio subjektams.

Kaip pažymėjo rusų prof. G. F. Šeršenevič (Г. Ф. Шершеневич), labai retai pasitaiko, kad nemokumas pasireiškia netikėtai, jis visada nuspėjamas dėl simptomų, patvirtinančių nemokumo būsenos artėjimą³. Tačiau skolininko bankroto procesas gali būti pradėtas praėjus ilgam laiko tarpui po to, kai jam tapo akivaizdus šio proceso neišvengiamumas. Šio laikotarpio metu skolininkas turi daug galimybių bandyti nuslėpti savo aktyvus nuo kreditorių, prisiimti dirbtinius įsipareigojimus, paaukoti lėšas arba padovanoti jas artimiesiems, atsiskaityti su vienais kreditoriais pažeidžiant kitų interesus. Taip pat ir kreditoriai gali imtis strateginių veiksmų, užtikrinančių jiems geresnes sąlygas patenkinti pareikštus skolininkui reikalavimus. Tokiu būdu pažeidžiami kitų kreditorių teisėti interesai.

Žinoma tokia veika yra smerktina, dėl jų ženkliai sumažėja sąžiningų kreditorių galimybės visiškai patenkinti savo reikalavimus. Kreditoriai būna pasiryžę ginčyti visus sandorius, dėl kurių jie tiesiogiai patiria žalą. Teisingumas įpareigoja įstatymų leidėją sutikti su jų reikalavimais ir panaikinti visų nemokumą nulėmusių sandorių juridinę galią. Bet tokiu atveju

¹ Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų 2005 m. apžvalga <http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1>; prisijungimo laikas: 2006-08-04.

² Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų apžvalga 2006 m. sausio-birželio mėn. <http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1>; prisijungimo laikas: 2006-08-04.

³ Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. IV: Торговый процесс. Конкурсный процесс. Москва: Стаут, 2003. С. 302.

įstatymų leidėjas, gindamas kreditorių interesus, gali susidurti su priešingais, bet ne mažiau pagrįstais trečiųjų asmenų interesais, kurie, sudarant sandorius su skolininku, buvo suklaidinti ir nežinojo tikrosios jo padėties. Tretieji asmenys reikalauja išsaugoti esamą padėtį, tvirtindami, kad priešingu atveju, dėl sąžiningai sudarytų sandorių ar net visos jų grandies pripažinimo negaliojančiais, būtų paneigtas civilinių santykių stabilumas. Toks įstatymų leidėjo požiūris apsunkintų visą civilinę apyvartą, nes kiekviena potenciali sandorio šalis siektų išvengti galimai nemokaus kontrahento.

Pati svarbiausia ir sudėtingiausia įstatymo leidėjo užduotis bankroto teisėje – suderinti pretendentų į nemokaus skolininko turtą interesus su trečiųjų asmenų, visuomenės interesais bei apsaugoti sąžiningų asmenų teises. Vieni tokių interesų pusiausvyros užtikrinimo ir apsaugos mechanizmų buvo įtvirtinti įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui⁴, kuriame greta universalių gynbos būdų buvo numatytos ir papildomos pažeistų subjektinių teisių bei teisės saugomų interesų gynimo priemonės, t.y. specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai, tarp jų ir *actio Pauliana*.

Šis civilinės teisės kreditorių interesų gynimo institutas dėl savo naujumo bei specifikos reikalauja išsamios analizės ne tik dėl to, kad teismai teisingai jį taikytų teismų praktikoje, bet ir kad kreditoriai žinotų apie įstatymo jiems teikiamas galimybes apginti savo teises prieš nesąžiningus skolininkus, kurie sudarydami įvairius sandorius sąmoningai mažina savo mokumą arba kitaip pažeidžia kreditorių interesus.

Temos ištyrimo lygis ir mokslinis darbo naujumas

Iki šiol *actio Pauliana* institutas nesulaukė didesnio dėmesio Lietuvos teisės doktrinoje. Šį institutą, nagrinėdamos specialius kreditorių interesų gynimo būdus sutartiniuose santykiuose, palietė D. Ambrasienė, S. Cirtautienė⁵ (2003). D. Augaitė⁶ (2004) nagrinėjo *actio Pauliana* taikymo bendrąsias sąlygas bei sandorio pripažinimo negaliojančiu sukeltus teisinius padarinius skolininkui ir tretiesiems asmenims. Tačiau lietuviškoje teisės literatūroje visai nenagrinėti *actio Pauliana* ypatumai skolininko nemokumo ir bankroto bylose. Atskirus nemokumo ir bankroto klausimus nagrinėjo R. Jazbutis⁷ (2004), V. Mikuckienė⁸ (2003), K. Bernotaitė⁹ (2005), R. Norkus¹⁰ (2004). Kreditorių teisių įgyvendinimą bankroto procese

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁵ D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija, 37 (29), 2003.

⁶ D. Augaitė. Actio Pauliana // Jurisprudencija, 55 (47), 2004.

⁷ R. Jazbutis. Bankroto administratoriaus statusas. Tendencijos ir perspektyvos // Teisės problemos, 3 (45), 2004.

⁸ V. Mikuckienė. Fizinų asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos // Justitia, 3-4 (45-46), 2003.

⁹ K. Bernotaitė. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai // Jurisprudencija, 77 (69), 2005.

¹⁰ R. Norkus. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija, 57 (49), 2004.

nagrinėjo V. Mikuckienė¹¹ (2005). A. Dambrauskaitė¹² (2002) analizavo sandorių negaliojimo pasekmes.

Užsienio šalyse kreditorių interesų gynimo būdus bei bankroto procesą nagrinėjo F. I. Fletcher¹³ (1996), V. V. Stepanov¹⁴ (1998), V. V. Vitrianskij¹⁵ (1998), M. V. Teliukina¹⁶ (2002), E. G. Dorohina¹⁷ (2006).

Išsamiai ir sistemiškai *actio Pauliana* institutas, jo ypatumai skolininko nemokumo ir bankroto bylose analizuoti menkai, nors ši sritis aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu, todėl tai paskatino autorių imtis *actio Pauliana*, kaip specialaus kreditorių interesų gynimo būdo, mokslinės analizės.

Darbo objektas – *actio Pauliana* instituto taikymo sąlygos, jo sukeltos pasekmės bei jų ypatumai skolininko nemokumo ir bankroto bylose.

Darbo dalykas - teisiniai santykiai, susiklostantys tarp nemokaus, bankrutuojančio skolininko, kreditorių, bankroto administratoriaus ir trečiųjų asmenų, o taip pat teisės normos, reguliuojančios šiuos santykius ir jų taikymo praktika.

Darbo tikslas – išanalizavus teisės aktus, mokslinę literatūrą, teismų praktiką atskleisti *actio Pauliana* turinį, detalizuoti kreditorių teisių įgyvendinimo mechanizmą skolininko nemokumo ir bankroto bylose pasinaudojant Pauliano ieškiniu (*actio Pauliana*).

Siekiant iškelto tikslo formuluojami tokie **darbo uždaviniai**:

1. surinkti ir išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius *actio Pauliana*, nemokumo ir bankroto procesą, o taip pat mokslinę literatūrą ir teismų praktiką nurodytose srityse;
2. ištirti *actio Pauliana* tikslus, taikymo sąlygas skolininko nemokumo ir bankroto bylose;
3. ištirti sandorio pripažinimo negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu teisinės pasekmės skolininkui, kreditoriams bei tretiesiems asmenims;
4. išanalizuoti kokie subjektai gali pareikšti *actio Pauliana* skolininko nemokumo ir bankroto bylose, ir kokias sąlygas jie turi atitikti;

¹¹ V. Mikuckienė. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // Jurisprudencija, 77 (69), 2005.

¹² A. Dambrauskaitė. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga // Jurisprudencija, 28 (20), 2002.

¹³ Fletcher F. I. The Law of Insolvency. London, 1996.

¹⁴ Степанов В. В. Несостоятельность (банкротство) в России, США, Франции, Англии, Германии. Москва, 1998.

¹⁵ Витрянский В. В. Реформа законодательства о несостоятельности. Комментарий к закону // Вестник Высшего Арбитражного суда РФ. Москва: Юристъ, 1998.

¹⁶ Телюкина М. В. Конкурсное право. Теория и практика несостоятельности (банкротства). Москва: Дело, 2002.

¹⁷ Е. Г. Дорохина. Природа правоотношения несостоятельности (банкротства) // Журнал Российского права, 5. Москва: Норма, 2006.

5. palyginti *actio Pauliana* instituto skolininko nemokumo ir bankroto bylose reglamentavimą Lietuvoje ir užsienio valstybėse;
6. atskleisti teisinio reglamentavimo trūkumus ir spragas.

Darbo hipotezės:

1. *Actio Pauliana* taikymo sąlygos, kai skolininkui iškelta nemokumo ar bankroto byla, yra tokios pat, kai jam nebuvo iškeltos minėtos bylos.
2. Skolininko nemokumo ir bankroto bylose *actio Pauliana* gali pareikšti tiek skolininko administratorius, tiek pavieniai kreditoriai.
3. Sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teises pasekmes tik *actio Pauliana* pareiškusiam subjektui.
4. *Actio Pauliana* pagrindu galima ginčyti sandorius sudarytus ne anksčiau nei treji metai iki bankroto bylos iškėlimo, tyčinio bankroto atveju – ne anksčiau nei penkeri metai.

Darbe naudojami metodai:

- Mokslinės literatūros analizės metodas – buvo būtinas, siekiant išsiaiškinti kokie sandorių ginčijimo *actio Pauliana* pagrindu aspektai buvo analizuoti, ištirti, kokie gauti rezultatai, kokios padarytos išvados.
- Istorinis metodas – padėjo atskleisti *actio Pauliana* prigimtį bei tikslus.
- Dokumentų analizės metodas – panaudotas analizuojant galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius *actio Pauliana* bei skolininko nemokumo, bankroto procesus, taip pat teismų praktiką.
- Lingvistinis metodas – buvo naudingas atskleidžiant teisės normų turinį vadovaujantis kalbos (gramatikos, sintaksės) taisyklėmis.
- Sisteminės analizės metodas – siekiant išsamiai ir visapusiškai ištirti darbo objektą, autorius vadovavosi Civilinio kodekso, Įmonių bankroto įstatymo sistema, kitų teisės aktų normomis bei teismų praktika.
- Lyginamasis metodas – buvo panaudotas lyginant Lietuvos ir užsienio valstybių sandorių pripažinimo negaliojančiais *actio Pauliana* pagrindu reglamentavimą.
- Loginis metodas – jo pagalba buvo nagrinėjamos iškeltos problemos, pateikiamos jų sprendimo galimybės.

Teorinis bei praktinis reikšmingumas

Darbo praktinė reikšmė glaudžiai siejama su planuojamais gauti darbo rezultatais, kurie turi būti naudingi bankroto teisės teorijai ir praktikai. Darbe pateiktų išvadų ir pasiūlymų

įgyvendinimas galėtų patobulinti sandorių ginčijimo mechanizmą skolininko bankroto byloje, užtikrintų kreditorių, skolininko bei trečiųjų asmenų teisių ir teisėtų interesų pusiausvyrą.

Darbo struktūra

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalies skyriai, išvados ir pasiūlymai. Pirmajame skyriuje apžvelgiama *actio Pauliana* prigimtis, samprata ir raida Lietuvoje. Antrajame – analizuojama, ar gali skolininko nemokumas ar bankroto bylos iškėlimas nulemti ypatumus ginčijant sandorius *actio Pauliana* pagrindu. Trečiajame – tiriamos *actio Pauliana* taikymo sąlygos, subjektai, galintys pareikšti Pauliano ieškinį bankroto byloje, sandorio pripažinimo negaliojančiu pasekmės bei terminai reiškiant Pauliano ieškinį. Darbo pabaigoje yra pateiktas naudotos literatūros sąrašas.

1. *ACTIO PAULIANA* PRIGIMTIS, SAMPRATA IR RAIDA LIETUVOJE

1.1 *Actio Pauliana* prigimtis ir raida Lietuvoje

Actio Pauliana (Pauliano ieškinio) prigimtis siejama dar su Senovės Roma. Senovės Romoje paskutiniaisiais respublikos laikotarpio amžiais išnyko XII lentelių įstatymų sistema, pagal kurią neišgalintį skolininką baudavo mirties bausme arba parduodavo į vergovę svetur. Ją pakeitė privatus (namų) kalinimas ir ypač išieškojimas iš turto nustatant skundą, kuris Digestuose buvo vadinamas Pauliano skundu (*actio Pauliana*). Ieškinio pavadinimas yra kilęs iš senovės Bizantijos teisininko Pauliano vardo¹⁸.

Šio civilinės teisės instituto – specialaus ieškinio įtvirtinimą lėmė poreikis užkirsti kelią nesąžiningiems skolininkams, vengiantiems vykdyti prievolės ir todėl perleidusiems turtą kitiems asmenims (dažniausiai savo sutuoktiniams, giminėms ir kitiems asmenims). Juo siekiama apginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininkų, kurie turėdami prievolę atsiskaityti su kreditoriumi arba kitokiu būdu įvykdyti savo prievolę jam, vengia prievolės įvykdymo. Senovės romėnai tokį prievolės vykdymo kreditoriui vengimą vadino *fraus creditorum*. Dažniausiai skolininkai, kurie turi nesąžiningų ketinimų nevykdyti savo prievolės kreditoriaus atžvilgiu, imasi savo turtinės padėties pabloginimo veiksmų. Jie pablogina savo turtinę padėtį perleisdami savo turtą kitiems asmenims. Atsižvelgdamas į tai, jog toks skolininkas tik dėl nesąžiningų ketinimų išvengti savo prievolės vykdymo kreditoriaus atžvilgiu sudaro turto perleidimo sandorius, kreditorius juos gali ginčyti. Įteisinti tokią kreditoriaus galimybę ginčyti skolininko sandorius ir yra *actio Pauliana* tikslas. *Actio Pauliana* – tai kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo arba turėjo žinoti¹⁹.

Romėnų teisės recepcija šį specifinį ieškinį įtvirtino daugelio valstybių teisės sistemose. Minėtas institutas buvo žinomas ir Lietuvoje. Antai 1931 m. Kreditoriams kenksmingų skolininko aktų ginčijimo įstatyme buvo nustatyta, kad kreditorius gali pareikšti ieškinį dėl skolininko sudarytų sutarčių ar kitų aktų su kitais asmenimis negaliojimo, jei šie asmenys žinojo, kad skolininkas tuo būdu norėjo pakenkti savo kreditoriams. Tokį aktą pagal kreditoriaus ieškinį

¹⁸ Girard. P.F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1931. T. 2. P. 50.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

pripažinus netikru (t. y. negaliojančiu) iš trečiojo asmens buvo išieškoma turto arba, jei tai neįmanoma, jo vertės tiek, kiek reikėjo kreditoriaus reikalavimui iš skolininko patenkinti. Neatlygintinio sandorio atveju trečiasis asmuo turėjo grąžinti ką gavęs kartu su iš šio turto gauta nauda²⁰.

Lietuvos kreditoriaus kenksmingų skolinimo aktų ginčijimo įstatymo 1 straipsnis nustatė, kad šiuo įstatymu gali būti išieškojamą tvarka ginčijamos sutartys ir kitokie teisės aktai, kurie pakenkė skolininko kreditoriams:

- 1) aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs per pastaruosius dešimt metų prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį ar prieš paskelbiant skolininką neišgalinčiu, jeigu skolininkas norėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams ir jeigu asmuo, su kuriuo arba kurio naudai sudarytas aktas, žinojo tą skolininko norą;
- 2) neatlygintini aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs per pastaruosius penkerius metus prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš pareiškiant skolininką neišgalinčiu, jeigu skolininkas norėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams, nors asmuo, su kuriuo arba kurio naudai sudarytas aktas, ir nežinojo to skolininko noro;
- 3) neatlygintini aktai, kuriuos skolininkas yra sudaręs per pastaruosius dvejus metus prieš atskiram kreditoriui pareiškiant ieškinį arba prieš paskelbiant skolininką neišgalinčiu, net jeigu skolininkas ir nenorėjo tokiu aktu pakenkti savo kreditoriams²¹.

Toks *actio Pauliana* reglamentavimas tarpukario Lietuvoje rodo tuometinės civilinės teisės pažangą ir jos galimybes užtikrinti pažeistų kreditoriaus interesų gynybą ne tik universaliais prievolių įvykdymą skatinančiais, bet ir specialiais būdais.

Tarybų Lietuvos teisės sistemoje *actio Pauliana* instituto nebuvo²².

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, *actio Pauliana* institutas buvo grąžintas į Lietuvos teisę – tai buvo padaryta 1998 m. birželio 11 d. Civilinį kodeksą papildžius 57¹

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 57¹ straipsnio (1998 m. birželio 11 d. redakcija) 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 36-1594.

²¹ Lietuvos kreditoriaus kenksmingų skolinimo aktų ginčijimo įstatymas // Valstybės žinios. 1931, Nr. 367.

²² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 54.

straipsniu²³. *Actio Pauliana* institutas buvo nurodytas Civilinio kodekso skirsnyje reglamentuojančiame sandorių negaliojimo pagrindus²⁴.

2000 m. liepos 18 d. Seimas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, išsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymu patvirtino naują Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – Civilinis kodeksas), kuriame *actio Pauliana* institutas *expresis verbis* įtvirtintas 6.66 straipsnyje „Kreditoriaus teisė ginčyti skolininko sudarytus sandorius (*actio Pauliana*)“²⁵. 2001 m. liepos 1 d. išsigaliojus naujajam Civiliniam kodeksui (išskyrus atskirus jo straipsnius), Civilinio kodekso 57¹ straipsnis (1998 m. birželio 11 d. redakcija) neteko galios²⁵. Naujasis Civilinis kodeksas *actio Pauliana* reglamentuoja specialiaame skyriuje “Kreditoriaus interesų gynimas”.

1.2 *Actio Pauliana* samprata Lietuvos teisėje

Dar galiojant senajam Civiliniam kodeksui²⁶, kartu su 1998 m. birželio 11 d. įstatymu kreditoriui atsirado galimybė ginčyti skolininko sudarytus sandorius - vadinamasis *actio Pauliana*. Galiojusio Civilinio kodekso 57¹ straipsnio tokios teisės įgyvendinimui nustatė tik tris sąlygas:

- 1) sandorio skolininkas sudaryti neprivalejo;
- 2) sandoris pažeidžia kreditoriaus teises;
- 3) skolininkas apie kreditoriaus teisių pažeidimą žinojo ar turėjo žinoti.

Ieškiniams pareikšti buvo nustatytas vienerių metų ieškininės senaties terminas, kuris skaičiuotas nuo tos dienos, kai kreditorius sužinojo ar turėjo sužinoti apie tokį sandorį.

Senojo Civilinio kodekso 57¹ straipsnyje nebuvo nuostatų, pagal kurias kreditorius turėjo įrodinėti ir trečiojo asmens, kuriam skolininkas perleido turtą, nesažiningumą, t. y. kad įgijęs turtą asmuo žinojo ar turėjo žinoti, jog sandoris pažeidžia skolininko kreditoriaus interesus. Taip pat pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas suformavo šiuo klausimu praktiką,

²³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso papildymo 57¹ straipsniu ir 84, 318, 472¹ straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 57-1582.

²⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 54.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 57¹ straipsnio (1998 m. birželio 11 d. redakcija) 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 36-1594.

²⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138 (neteko galios).

kad turto įgijėjo sąžiningumas neturi įtakos bylos sprendimui²⁷. Taigi nebuvo svarbu, kad turto įgijėjas nežinojo ir neturėjo žinoti, kad įgyja turtą iš asmens, kuris neturėjo teisės jo perleisti, nes priešingu atveju pažeisdavo savo kreditorių teises bei interesus.

Naujojo Civilinio kodekso²⁸ 6.66 straipsnis, reglamentuojantis *actio Pauliana*, išklėlė papildomą įrodinėtiną aplinkybę - turto įgijėjo nesąžiningumą (lot. *conscius fraudis*), išskyrus neatlygintinius sandorius - dvišalį sandorį pripažinti negaliojančiu šio straipsnio 1 dalyje numatytu pagrindu galima tik tuo atveju, kai trečiasis asmuo, sudarydamas su skolininku sandorį, buvo nesąžiningas, t. y. žinojo arba turėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia skolininko kreditoriaus teises. (Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 2 dalis).

Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalies analizė rodo, jog *actio Pauliana* siekiama ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas, t.y. skolininkas savo turtą perleidžia tretiesiems asmenims. Tokie skolininko veiksmai daro tiesioginę įtaką kreditoriaus reikalavimo patenkinimui, kadangi mažinama galimybė skolininkui iš savo turimo turto patenkinti kreditoriaus reikalavimą. Įstatymo leidėjas, įtvirtindamas šį specifinio ieškinio institutą, suteikia galimybę kiekvienam kreditoriui, kurio interesai yra pažeidžiami dėl nesąžiningai ir be pagrindo atsiradusio skolininko nemokumo, ginčyti tokį nemokumą sukėlusius skolininko sandorius. Kreditorius, reikšdamas *actio Pauliana*, siekia, kad jo interesas būtų patenkintas ir kad jam būtų gražinta tai, kas teisėtai priklauso pagal tarp jo ir skolininko sudarytą susitarimą. Tokį savo interesų patenkinimą kreditorius gali pasiekti tik bandydamas atkurti pažeistą skolininko mokumą sugrąžinant tai, ką skolininkas nesąžiningai ir be pagrindo perleido tretiesiems asmenims. Atkūrus skolininko mokumą padidėja kreditoriaus galimybės, jog skolininkas visiškai ar bent iš dalies įvykdys savo prievolę²⁹.

Labiausiai akivaizdžius tikėtino nesąžiningumo atvejus - sandoriai tarp tarpusavyje susijusių asmenų, sandoriai su priešpriešinių įsipareigojimų disproporcija (pirmiausia per žema kaina skolininkui parduodant turtą ar suteikiant teises į jį, taip pat per aukšta kaina įsigyjant turtą ar teises į jį), sandoriai dėl priešlaikinio skolininko skolos mokėjimo - naujasis Civilinis kodeksas numatė 6.67 straipsnyje, įtvirtindamas nesąžiningumo prezumpcijas. Nesąžiningumo prezumpcija reiškia, kad asmuo laikomas nesąžiningu, kol neįrodo priešingai. Taigi būtent atsakovams - skolininkui ir turto įgijėjui tenka pareiga įrodinėti turto įgijėjo sąžiningumą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad *actio Pauliana* pagrindinė paskirtis ir tikslas yra kompensacinis. Tokiu būdu sandorio pripažinimas negaliojančiu nėra pagrindinis šio ieškinio

²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 14 d. nutartis c. b. Vaidotas Kastanauskas v. Danutė Bražiulienė, Eduardas Palčiukas, Malvina Matisan Nr. 3K-3-569/2001, kat. 31.6.1.

²⁸ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

²⁹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 54.

tikslas. Pauliano ieškiniu kreditorius gina savo interesus nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas ir kartu mažinama kreditoriaus galimybė gauti visišką savo reikalavimo patenkinimą. Sandorio pripažinimas negaliojančiu yra tik priemonė atkurti skolininko pažeistą mokumą ir sugrąžinti skolininką į ankstesnę turtinę padėtį³⁰. *Actio Pauliana* pasekmė – *restitutio in integrum*. *Actio Pauliana* siekiama užtikrinti, kad, įvykdžius restituciją, skolininkas vėl galėtų vykdyti prievolę kreditoriui³¹. Atsižvelgiant į tai, kad *actio Pauliana* instituto taikymas susijęs su sutarčių laisvės ribojimu, pripažinti sandorį negaliojančiu šiuo pagrindu bei taikyti jo teises pasekmes galima tik esant Civilinio kodekso 6.66 straipsnyje nustatytų sąlygų visetui, kad būtų užkertamas kelias galimam kreditoriaus piktnaudžiavimui šiuo institutu bei nepagrįstam skolininko teisių suvaržymui³².

³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis c. b. AB “Turto bankas” v. BAB “Rimeda”, Nr. 3K-3-201/2001, kat. 31.6.1.

³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 57¹ straipsnio (1998 m. birželio 11 d. redakcija) 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 36-1594.

³² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

2. SKOLININKO NEMOKUMAS IR BANKROTAS, ĮTAKA *ACTIO PAULIANA* INSTITUTUI

2.1 Skolininko bankroto atribojimas nuo nemokumo

Bankroto teisinio reguliavimo ištakomis reikėtų laikyti skolų teisinį reguliavimą. Bankroto procesas – tai normalus rinkos ekonomikos reiškinys, skatinantis ekonominių santykių gyvybiškumą. Kiekvienas sąžiningas verslininkas, aštrios konkurencijos sąlygomis tapęs nemokiu skolininku, turi teisę tikėtis, kad skolos našta neslėgs jo visą gyvenimą ir po bankroto procedūros jis vėl galės aktyviai dalyvauti ekonominiame gyvenime³³.

Įmonių bankrotai Lietuvoje teisiškai reglamentuoti nuo 1992 metų spalio mėnesio, kai įsigaliojo Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas³⁴ (toliau – Įmonių bankroto įstatymas). 1992 metų redakcijos Įmonių bankroto įstatymas nepakankamai detaliai reglamentavo sudėtingą bankroto procesą, neapėrė daugelio tokio proceso niuansų ir subtilybių, todėl 1997 metais buvo priimtas kitas Įmonių bankroto įstatymas³⁵, kuris įsigaliojo tą pačių metų spalio 1 dieną, tačiau taip pat buvo pakeistas. Šiuo metu įmonių bankroto procesą reglamentuoja 2001 m. kovo 20 d. Įmonių bankroto įstatymas³⁶, kurio tikslas yra reglamentuoti juridinių asmenų bankroto procesą taip, kad įmonių bankroto procedūros vyktų sklandžiai ir kuo geriau tenkintų bankrutuojančio asmens kreditorių interesus. Įmonių bankroto įstatymo nuostatos taikomos visų teisinių formų įmonėms.

Paties bankroto instituto paskirtis – apsaugoti, pirmiausia, nemokaus skolininko, nebegalinčio tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimų, taip pat ir kreditorių teises bei teisėtus interesus. Bankroto procedūra siekiama patenkinti ne pavienių kreditorių, žinančių apie sunkią skolininko finansinę padėtį, o visų kreditorių interesus, tuo tikslu paskelbiant apie nemokaus skolininko turimas skolas ir finansines galimybes joms padengti, sudarant sąlygas visiems esantiems kreditoriams patenkinti savo turtinius reikalavimus iš bankrutuojančiai įmonei

³³ V. Višinskis. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko // Jurisprudencija, 69 (61), 2005. P. 36.

³⁴ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. I-2880 // Valstybės žinios. 1993, Nr. 52-999.

³⁵ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1500.

³⁶ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. IX-216 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

priklausančio turto³⁷. Taigi teisminis bankroto procesas pirmiausia yra skirtas visų kreditorių reikalavimų proporcingam patenkinimui užtikrinti (lot. *par conditio creditorum*)³⁸.

Daugumos užsienio valstybių (Vokietijos, Prancūzijos, Anglijos, Rusijos) įstatymai, reglamentuojantys bankroto procedūras, numato ne tik juridinių, bet ir fizinių asmenų bankroto institutą³⁹. Pasaulinėje praktikoje vyrauja nuomonė, kad fizinių asmenų bankroto institutas sukurtas sąžiningiems asmenims, nes suteikia galimybę ne tik nemokiu tapusiam fiziniam asmeniui išsilaisvinti nuo slegiančių finansinių įsipareigojimų pateikiant kreditoriams savo nuosavybę ir negrimztant į dar didesnes skolas, bet ir kreditoriui susigrąžinti nors dalį skolos⁴⁰. Deja, Lietuvos Respublikos teisės aktai iki šiol nepripažįsta fizinių asmenų bankroto. Todėl šiame darbe nebus nagrinėjami fizinių asmenų nemokumo atvejai.

Reikėtų aptarti ir skolininko nemokumo reikšmę Lietuvos teisės sistemoje. Užsienio teisės normose nemokumas suvokiamas kaip skolininko nesugebėjimas įvykdyti savo įsipareigojimų, trūkstant trumpalaikio turto, arba faktinis negalėjimas įvykdyti einamųjų mokėjimų⁴¹. Šių nemokumo sąlygų iškėlimas pirmiausiai susijęs su tuo, kad užsienyje įstatymų leidėjai siekia užkirsti kelią skolininko manipuliacijoms nemokumo procedūromis, taip pat išvengti subjektų, turinčių finansinių sunkumų, priešlaikinio bankroto. Taigi nemokumas užsienio teisės sistemose aiškinamas kaip skolininko padėtis, kai paaiškėja, kad jo turto nepakanka kreditorių reikalavimams visiškai patenkinti arba kai skolininkas nepajėgia atsiskaityti, nors jo pasyvai ir neviršija aktyvų.

Lietuvos teisės terminijoje sąvoka nemokumas dažnai tapatinama su bankroto sąvoka, nors kitų šalių teisėje nemokumas nagrinėjamas kaip atskira teisės šaka⁴². Įmonių bankroto įstatyme nemokumas pirmą kartą buvo apibrėžtas tik 1997 metais, įsigaliojus šio įstatymo naujai redakcijai. Nemokumas buvo apibrėžtas kaip įmonės būseną, kai įsipareigojimai didesni, nei jos turtas. Šiuo metu galiojančiame Įmonių bankroto įstatyme įmonės nemokumas apibrėžiamas kaip įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriais praėjus daugiau nei trimis mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse įmonės įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, be to kartu turi būti išpildyta sąlyga, jog pradelsti įmonės įsipareigojimai, skolos viršytų pusę į jos balansą įrašyto turto vertės⁴³.

³⁷ LAT senato 2001 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 33 „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto bylose“ // Teimų praktika. 2004, Nr. 16. P. 299-302.

³⁸ R. Norkus. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai // Jurisprudencija, 57 (49), 2004.

³⁹ V. Mikuckienė. Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos // Justitia, 3-4 (45-46), 2003. P. 55.

⁴⁰ Ten pat. P. 57.

⁴¹ Жилинский С. Э. Предпринимательское право: Учебник для вузов. Москва, 1999. С. 589.

⁴² K. Bernotaitė. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai // Jurisprudencija, 77 (69), 2005. P. 11.

⁴³ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. IX-216 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

Juridinių asmenų nemokumas Lietuvos teisėje suprantamas kaip teismo pripažinta įmonės juridinė būseną, atitinkanti Įmonių bankroto įstatyme nustatytus nemokumo požymius, taigi Lietuvoje nemokumas išimtinai siejamas su juridinių asmenų (įmonių) bankroto procesu. Pripažinimo nemokiu pasekmės atsiranda tik teismui nustačius nemokumo faktą. Tuomet faktinis nemokumas tampa juridiniu nemokumu⁴⁴. Taigi Lietuvos teisės sistemoje nėra atskiriamas skolininko juridinis nemokumas nuo bankroto, juos jungia vienas bankroto procesas, viena bankroto byla.

Ir nors skolininko nemokumo atveju vis dėlto galima išskirti *actio Pauliana* tikslą – išsaugoti *paritas creditorum* principą, nes skolininkas faktiškai būdamas nemokus, privalo visus savo kreditorius traktuoti vienodai, net jei formaliai bankroto procedūra dar nėra prasidėjusi⁴⁵, tačiau skolininko nemokumas nelemia Civiliniame kodekse⁴⁶ 6.66 straipsnyje įtvirtinto Pauliano ieškinio ypatumų. Lietuvos Aukščiausias Teismas 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartyje civilinėje byloje UAB “Automašinių verslo centras” v. UAB “Baltijos realizacijos centras”, UAB “Edisa” išaiškino, kad skolininko nemokumas, taikant Pauliano ieškinio institutą, turi būti suprantamas plačiau ir neturėtų būti vertinamas atsižvelgiant į Įmonių bankroto įstatymo nuostatas⁴⁷. Pagal Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalies prasmę skolininko tapimas nemokiu yra vienas iš kreditorių teisių pažeidimo, kurį kreditorius turi įrodyti teisme, pavyzdžių. Taigi kreditorius, kuris kreipdamasis į Lietuvos Respublikos teismą dėl faktiškai nemokaus skolininko sudarytų sandorių pripažinimo negaliojančiais, turi laikytis Civiliniame kodekse ir Civilinio proceso kodekse⁴⁸ šiam ieškiniui pareikšti nustatytos tvarkos ir kol nemokiam skolininkui nėra iškelta bankroto byla pagal Įmonių bankroto įstatymo nuostatas, *actio Pauliana* nenumato ypatumų nei dėl pareiškimo sąlygų, nei dėl pasekmių pripažinus sandorį negaliojančiu.

Apibendrinant pasakytina, kad tik siaurai suprantamas, juridinis, nemokumas lemia *actio Pauliana* ypatumus. Plačiai suprantamas nemokumas yra tik vienas iš kreditorių teisių pažeidimo atveju.

⁴⁴ K. Bernotaitė. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai // Jurisprudencija, 77 (69), 2005. P. 13-15.

⁴⁵ D. Augaitė. Actio Pauliana // Jurisprudencija, 55 (47), 2004. P. 6.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. UAB “Automašinių verslo centras” v. UAB “Baltijos realizacijos centras”, UAB “Edisa”, Nr. 3K-3-473/2004, 31.6.1.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-743. Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

2.2 Kokia bankroto proceso tvarka gali lemti *actio Pauliana* ypatumus?

Įmonių bankroto įstatymas⁴⁹ numato, kad bankroto procesas gali vykti ne teismo tvarka, jeigu teismuose nėra iškelta bylų, kuriose šiai įmonei pareikšti turtiniai reikalavimai, tarp jų reikalavimai, susiję su darbo santykiais, taip pat jei iš įmonės nėra išieškoma pagal teismų ar kitų institucijų išduotus vykdomuosius dokumentus (12 straipsnio 1 dalis). Siūlyti bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka gali įmonės vadovas ar savininkas, kurie numato, jog įmonė negali ir negalės atsiskaityti su kreditoriais. Apie tokį siūlymą kiekvienam kreditoriui pranešama raštu, ir tik kreditorių susirinkime kreditoriams, kurių reikalavimų dydis ne mažiau kaip 4/5 visų įmonės turimų įsipareigojimų, įskaitant ir tuos, kurių mokėjimo terminai nepasibaigę, sumos, esančios nutarimo priėmimo dieną, pritarus įmonės bankroto procesas gali vykti ne teismo tvarka. Taigi kreditoriai bendru sutikimu pritaria taikiam bankroto proceso vykdymui bei tuo pačiu susitaria, kad nepareikš bankrutuojančiam skolininkui jokių pretenzijų teisme. Žinoma, bankroto proceso eigoje gali paaiškėti naujų aplinkybių, dėl kurių kreditoriai gali pasinaudoti teise į teisminę gynybą įtvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁵⁰ 30 straipsnyje bei Civilinio proceso kodekso⁵¹ 5 straipsnyje. Tokiu atveju laikoma, kad kreditoriai atsisakė susitarimo vykdyti bankroto procedūras ne teismo tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad bankroto procesas gali vykti ne teismo tvarka tik tuo atveju, kai skolininko kreditoriai nepareikšė jam ieškinių teismuose, tarp jų ir *actio Pauliana*, bankroto procesas vykdomas ne teismo tvarka turi būti stabdomas, o bankroto byla perduodama teismui. Nuo šio momento nemokaus skolininko bankroto procesas yra vykdomas teismine tvarka. Taigi darytina išvada, kad *actio Pauliana* ypatumus lemia bankroto procesas vykdomas tik teismo tvarka.

Šio darbo tikslas yra atskleisti *actio Pauliana* ypatumus skolininko nemokumo ir bankroto byloje. Atsižvelgiant į aukščiau aptartą Lietuvos bankroto teisės specifiką, darbe bus nagrinėjamas *actio Pauliana* pareiškimas ir sandorio pripažinimo negaliojančiu pasekmės iškėlus skolininkui (įmonei) bankroto bylą teisme.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. IX-216 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁵¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-743. Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

3. *ACTIO PAULIANA* – SPECIALUS KREDITORIŲ INTERESŲ GYNIMO BŪDAS

Actio Pauliana institutas numatytas ne tik Lietuvos teisės sistemoje. Ši specialų kreditorių interesų gynimo būdą numato įvairių šalių teisės sistemos, pavyzdžiui, Prancūzijos, Olandijos ar Vokietijos. Tiesa, *actio Pauliana* taikymo sąlygos, reglamentavimo detalumas skiriasi. Įdomu pažymėti, kad tiek Prancūzijos, tiek Olandijos, tiek Vokietijos teisėje, skirtingai nei Lietuvoje, *actio Pauliana* reglamentuojamas tuo pačiu teisės aktu, kuris reglamentuoja bankroto ar nemokumo procesą.

Prancūzijos teisė, palyginus su kitų Europos šalių teise, mažai detalizuoja *actio Pauliana*⁵². Prancūzijos komercinio kodekso (Code du Commerce)⁵³ VI knyga „Sunki įmonių padėtis (des difficultés des entreprises)“ reglamentuoja įmonių bankroto procesą. L621-107 – L621-110 straipsniai numato sandorių negaliojimo pagrindus.

Olandijoje galioja 1893 m rugsėjo 30 d. Bankroto įstatymas (Faillissementswet)⁵⁴ su vėlesniais pakeitimais, kuris kartu reglamentuoja ir reorganizaciją. Sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindai bei tvarka nurodyti Bankroto įstatymo 42-56 straipsniuose.

Vokietijoje naujasis nemokumo įstatymas (Insolvenzordnung)⁵⁵, įsigaliojęs 1999 metų sausio 1 d. bei pakeitęs senąjį Bankroto įstatymą (Konkursordnung), sandorių ginčijimo pagrindus numato 130 – 146 straipsniuose.

3.1 *Actio Pauliana* taikymo sąlygos

Lietuvoje Civilinis kodeksas⁵⁶ nustato sąlygas, kurių visetas turi egzistuoti, kad kreditorius galėtų teisėtai ir pagrįstai pareikšti *actio Pauliana*. Būdamas specifiniu kreditoriaus interesų gynimo būdu *actio Pauliana* yra būtinos šios sąlygos:

⁵² Tacis Projects „Efficiency of Insolvency Proceedings (Insolvency Phase II). P. 16-17. www.aldana.ru/files/fl_17.pdf; prisijungimo laikas: 2006-08-05.

⁵³ Prancūzijos komercinis kodeksas (Commercial code). <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=32&r=3153>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

⁵⁴ Nyderlandų karalystės bankroto įstatymas (Faillissementswet) <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deeplink/law1/title=Faillissementswet>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

⁵⁵ Vokietijos nemokumo įstatymas (Insolvenzordnung) <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

- 1) kreditorius privalo turėti reikalavimo teisę skolininkui;
- 2) skolininko sudarytas sandoris pažeidžia kreditoriaus interesus;
- 3) skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus interesus pažeidžiančio sandorio;
- 4) sandorio šalių nesąžiningumas.

3.1.1 Kreditoriaus reikalavimo teisė skolininkui

Civilinio kodekso 6.38 straipsnio 1 dalis nustato, kad prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymų ar sutarties nurodymus, o kai tokių nurodymų nėra, - vadovaujantis protingumo kriterijais. Teisėtai *actio Pauliana* galima reikšti tik tuomet, kai kreditorius turi reikalavimo teisę kylančią iš skolininko visos arba dalies prievolės kreditoriui neįvykdymo. Kreditorius turi turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę skolininkui, t. y. kai skolininkas nėra įvykdęs visos ar dalies prievolės kreditoriui arba įvykdęs ją netinkamai⁵⁷.

Teismų praktikoje pripažįstama, kad naudoti Pauliano ieškinį, kaip teisių gynimo būdą, kreditorius gali per visą savo reikalavimo teisės galiojimo laikotarpį, t. y. nuo to momento, kai asmuo tampa kreditoriumi, iki visiško prievolės įvykdymo⁵⁸. Autoriaus nuomone, tam, kad kreditorius savo interesų gynimui galėtų pareikšti Pauliano ieškinį, jo reikalavimo teisė turi būti ankstesnė, nei ginčijamas sandoris. Tokiu būdu užtikrinama ne tik kreditoriaus teisių apsauga, bet ir skolininko interesai. Skolininkas negali pažeisti būsimos prievolės, priešingu atveju netektų prasmės įstatymo nustatyta sąlyga dėl skolininko žinojimo apie kreditoriaus teisių pažeidimą.

Sprendžiant, kada atsirado skolininko prievolė kreditoriui, būtina įvertinti tai, kad pagal Įmonių bankroto įstatymo 16 straipsnį bankrutuojantis skolininkas nėra ginamas terminu – nuo bankroto bylos iškėlimo dienos laikoma, kad visi bankrutuojančios įmonės skolų mokėjimo terminai yra pasibaigę. Pažymėtina ir tai, kad pagal Civiliniame kodekse įtvirtintą *actio Pauliana* instituto reglamentavimą tokio ieškinio pareiškimo metu nereikalaujama, kad reikalavimo teisė būtų vykdytina, t. y. neturėtų būti atsižvelgiama į terminuotos prievolės termino suėjimo faktą. Tai kreditoriui suteikia galimybę operatyviai reaguoti į skolininko nesąžiningus veiksmus, kai dėl su trečiuoju asmeniu sudaryto sandorio skolininkas tampa nemokus, bankrutuoja ar sumažina prievolės įvykdymo užtikrinimą, nes dėl tokių veiksmų skolininkas netenka termino teikiama

⁵⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

⁵⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis c. b. Elena Naujokaitienė v. Inga Dubickienė, Robertas Dubickas, Nr. 3K-3-575/2004, kat. 31.6.1.

lengvatų. Teisės doktrinoje taip pat pripažįstama, kad terminai pagal bendrą prezumpciją yra nustatomi skolininko naudai, todėl, skolininkui elgiantis nesąžiningai, jis neturėtų būti ginamas terminu (Civilinio kodekso 6.35 straipsnio 4 dalis). Tokiu atveju kreditorius įgyja teisę reikalauti iš skolininko nedelsiant įvykdyti prievolę (Civilinio kodekso 6.35 straipsnio 6 dalis), t.y. įgyja teisę pasinaudoti *actio Pauliana* kaip specialiu gynybos būdu⁵⁹.

Reikia atkreipti dėmesį, kad kreditoriaus reikalavimo teisės galiojimas neturėtų būti siejamas su šiam reikalavimui įstatymo nustatytu ieškinio senaties terminu. Ieškinio senaties termino pabaiga nepanaikina pačios prievolės, o teisinė prievolė transformuojasi į prigimtine⁶⁰. Ieškinio senatis yra skolininko materialinė gynimosi priemonė, kurią teismas taiko tik skolininko prašymu ir atsisako patenkinti pareikštą ieškinį.

3.1.2 Kreditoriaus interesų pažeidimas

Actio Pauliana pagrindu ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus interesus ir teises. Prancūzijos komercinio kodekso⁶¹ L621-107 straipsnyje numatyta, kad sandoriais, pažeidžiančiais kreditorių teises, pripažįstami:

- neatlygintiniai nekilnojamojo ir kilnojamojo turto perleidimo sandoriai;
- sandoriai su priešpriešinių įsipareigojimų disproporcija;
- dėl skolos, kurios mokėjimo terminas dar nebuvo suėjęs, mokėjimo;
- bet koks prievolės įvykdymas atliktas ne grynaisiais pinigais, vertybiniais popieriais arba kitų įprastu komerciniuose santykiuose būdu;
- įkeitimo sandoriai, kuriuos sudarė skolininkas dėl ankstesnių įsiskolinimų;
- prievolių užtikrinimo sandoriai, sudaryti po mokėjimų sustabdymo.

Vokietijos nemokumo įstatymas⁶² bei Nyderlandų karalystės bankroto įstatymas⁶³ nepateikia kreditorių teisių pažeidimo sąrašo. Numatyta tik tai, kad gali būti ginčijamas toks sandoris, kuris pažeidžia kreditorių interesus, ir tai vertinama kiekvienu konkrečiu atveju.

⁵⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

⁶⁰ D. Augaitė. *Actio Pauliana* // Jurisprudencija, 55 (47), 2004. P. 7.

⁶¹ Prancūzijos komercinis kodeksas (Commercial code). <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=32&r=3153>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

⁶² Vokietijos nemokumo įstatymas (Insolvenzordnung) <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

⁶³ Nyderlandų karalystės bankroto įstatymas (Faillissementswet) <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deeplink/law1/title=Faillissementswet>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

Lietuvos Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalyje pateiktas sąrašas atvejų, kaip skolininko sudarytu sandoriu galima pažeisti kreditoriaus interesus:

- jei dėl sandorio skolininkas tampa nemokus;
- skolininkas būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui;
- kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės⁶⁴.

Vertinant, ar konkrečiu skolininko sudarytu sandoriu buvo pažeisti kreditoriaus interesai Civilinio kodekso 6.66 straipsnio prasme, būtina įvertinti ne tik tai, ar pažeistos atskiros skolininko ir kreditoriaus tarpusavio sutartinių santykių nuostatos, bet ir nustatyti, ar dėl šio sandorio skolininkas tampa arba nemokus, arba jo turtas gerokai sumažėja ir dėl to kreditorius praranda galimybę patenkinti savo reikalavimą visiškai ar iš dalies. Tai reiškia, kad turi būti vertinama, ar skolininkas dėl sudarytų sandorių nebeturi realios galimybės atsiskaityti su kreditoriumi ir įvykdyti kitų sutartinių įsipareigojimų, ar yra reali grėsmė, kad sutartiniai įsipareigojimai nebus įvykdyti⁶⁵. Pažymėtina, kad skolininko nemokumas, taikant Pauliano ieškinio institutą, neturėtų būti vertinamas atsižvelgiant į Įmonių bankroto įstatymo nuostatas⁶⁶.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išaiškino Civilinio kodekso 6.66 straipsnio taikymą kreditorių interesų pažeidimų aspektu. Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 1 dalyje numatytas pavyzdinis, o ne baigtinis sąrašas atvejų, kaip skolininko sudarytu sandoriu galima pažeisti kreditoriaus interesus: jei dėl sandorio skolininkas tampa nemokus; skolininkas būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui; kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės⁶⁷. Konstatuojant, kad buvo pažeistos kreditorių teisės, nėra būtina įrodinėti skolininko nemokumą pagal Įmonių bankroto įstatyme įtvirtintą prasmę, nemokumas suprantamas plačiau. Taigi, nustatinėjant aptariamą *actio Pauliana* instituto taikymo sąlygą, būtina turėti omenyje tai, kad kreditoriaus teisės gali būti pažeistos skolininko sudarytais sandoriais, kurie, nors ir nesukėlė bendro skolininko juridinio nemokumo, bet sumažino turto, kuriuo buvo užtikrinta kreditoriaus reikalavimo teisė, vertę ir tos sumažėjusios vertės turto neužtenka kreditoriniams reikalavimas patenkinti. Taigi skolininkas gali pažeisti kreditoriaus interesus įkeisdamas savo turtą kitam kreditoriui ir pan. Sandoris taip pat pažeidžia kreditoriaus teises, jei skolininkas, būdamas nemokus, suteikia pirmenybę kitam kreditoriui. Tačiau, vertinant, ar pirmenybės suteikimas kitam kreditoriui pažeidė kreditoriaus, reiškiančio *actio Pauliana*, interesus ir teises, vien

⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 20 d. nutartis c. b. UAB „Automašinių verslo centras“ v. UAB „Baltijos realizacijos centras“, UAB „Edisa“, Nr. 3K-3-473/2004, 31.6.1.

⁶⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. P. R., M. B., S. V. ir A. K. v. J. T. ir UAB „Teisita“, Nr. 3K-3-191/2006, kat. 35.6.1.

nustatytos atsiskaitymo tvarkos pažeidimo konstatavimo neužtenka, nes visada reikia atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes⁶⁸. Be to, kreditoriaus teisės gali būti pažeistos ir kitais būdais, pavyzdžiui, tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes, kreditorių teises pažeidžiančiu sandoriu gali būti pripažintas toks, dėl kurio atsiskaitymas su kreditoriais užtrunka gerokai ilgiau⁶⁹.

Vertinant, ar yra pagrindas taikyti Civilinio kodekso 6.66 straipsnį, reikia nustatyti konkrečios bylos faktines aplinkybes ir jų kontekste vertinti, ar nebuvo kreditorių teisių pažeidimų. Pvz., turi būti nustatomos tokios aplinkybės: kokia kreditoriaus reikalavimų suma, kokia visų kreditorių reikalavimų suma, kokia būtų turto vertė, jeigu nebūtų sudarytas ginčijamas sandoris, turi būti įvertinta ar ginčijama sutartis apsunkins turto realizavimą, jei turtas nėra perleistas, ar tokia sutartis turės įtakos turto realizavimo kainai, ar šio turto užtektų kreditorių reikalavimams patenkinti, kokia atliktų investicijų suma, ar padidėjo turto vertė nuo atliktų investicijų. Jei šioms aplinkybėms nustatyti reikalingos specialios žinios, turi būti svarstomas ekspertizės skyrimo klausimas (Civilinio proceso kodekso 212 straipsnis).

Kita vertus, teismų praktikoje pripažįstama, kad, nustatinėjant, ar dėl ginčijamų sandorių buvo pažeistos kreditoriaus teisės, neturi būti suteikiamos nepagrįstos privilegijos kreditoriui. Jei skolininkui sudarius ginčijamą sandorį, jis vis tiek turi pakankamai turto kreditoriniams reikalavimams patenkinti arba mokumas nekinta (pvz., skolininko atsisakymas priimti palikimą), tai reikšti Pauliano ieškinį negalima⁷⁰. Nes tiek palikimo atsisakymas, tiek dovanojimo atsisakymas nėra laikomi sandoriais, mažinančiais skolininko turta, šių sandorių sudarymo momentu turtas nėra skolininko nuosavybė (Civilinio kodekso 5.50 straipsnis ir 6.468 straipsnis), t. y. šiais sandoriais skolininko turtas nėra mažinamas.

3.1.3 Skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus interesus pažeidžiančio sandorio

Skolininko privalėjimas ar neprivalėjimas sudaryti sandorį, kaip *actio Pauliana* taikymo sąlyga, įvairiai reglamentuota užsienių valstybių teisėje. Pavyzdžiui, Vokietijoje ši sąlyga nėra

⁶⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 4 d. nutartis c. b. Valerij Andreičiuk v. Rita Stundžienė, Jelena Cholodova, Zinaida Girdauskienė., Nr. 3K-3-221/2002, kat 15.2.1.3.; 31.6.1.

⁶⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. P. R., M. B., S. V. ir A. K. v. J. T. ir UAB „Teisita“, Nr. 3K-3-191/2006, kat. 35.6.1.

⁷⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

būtina, nes gali būti ginčijami ir tie juridiniai veiksmai, kuriuos skolininkas privalėjo atlikti pagal teismo sprendimą ar atliko priverstine tvarka (Vokietijos nemokumo įstatymo 141 straipsnis).

Olandijoje skolininkas gali dengti skolas kreditoriams, savo nuožiūra pasirinkdamas jų eiliškumą iki pat bankroto bylos iškėlimo. Kreditorius taip pat turi teisę priimti iš skolininko prievolės įvykdymą, net jei jis žino apie skolininko finansinius sunkumus. Tačiau pagal Olandijos bankroto įstatymo 47 straipsnį ši taisyklė turi dvi išimtis:

- 1) sudarytą sandorį pagal prievolę, kurios mokėjimo terminas buvo suėjęs, galima pripažinti negaliojančiu, jei asmuo gavęs įvykdymą žinojo, kad pareiškimas dėl bankroto bylos iškėlimo jau yra pateiktas teismui; arba
- 2) tarp skolininko ir kreditoriaus sudarytas susitarimas dėl kreditoriaus pirmenybės prieš kitus skolininko kreditorius.

Tačiau praktikoje antra išimtis sunkiai pritaikoma, nes reikia įrodyti susitarimo egzistavimą⁷¹. Preziumuojama, kad susitarimas egzistuoja, jei sandorio šalys yra vienos grupės įmonės, turinčios tuos pačius akcininkus arba direktorius.

Lietuvoje gi, tam, kad kreditorius turėtų galimybę apginti savo teises, pareikšdamas Pauliano ieškinį, jis turi įrodyti, jog skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus interesus pažeidžiančio sandorio. Tokiu atveju, kai skolininkas privalėjo sudaryti sandorį, t. y. kai tokį sandorį sudaryti buvo jo pareiga, *actio Pauliana* negalimas. Tam tikrais atvejais būtinybė sudaryti sandorį gali būti nustatyta įstatymu arba atsirasti iš kitų susitarimų, pavyzdžiui, ikisutartinių susitarimų, viešojo konkurso atvejais ir t.t.⁷² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išreiškęs savo nuomonę, jog skolininkui gali būti privaloma sudaryti sandorius vykdant įstatymą, teismo sprendimą ar sutartį⁷³. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas privalėjimą sudaryti sandorį traktuoja kaip vieną iš imperatyvių reikalavimų, ribojančių sutarčių sudarymo laisvę⁷⁴.

Skolininko teisinė prievolė sudaryti sandorius Civilinio kodekso 6.66 straipsnio prasme turėtų būti aiškinama siaurai, todėl neprivalomais sandoriais laikomi tokie, kurie sudaromi nesant įstatymo ar kitos susitarimo pagrįstos teisinės prievolės⁷⁵.

Pažymėtina, kad *actio Pauliana* pareiškimo sąlyga, jog skolininkas neturėjo teisinės prievolės sudaryti ginčijamo sandorio, turi vieną išimtį, kada ji nėra būtina, t.y. kai skolininkas,

⁷¹ Tacis Projects „Efficiency of Insolvency Proceedings (Insolvency Phase II). www.aldana.ru/files/fl_17.pdf; prisijungimo laikas: 2006-08-05. P. 23.

⁷² Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 55.

⁷³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis c. b. Vilniaus apskrities VMI v. T. Rozovskij, Nr. 3k-3-1253, kat 31.6.1.

⁷⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. Vytautas Babarskis v. Gintaras Boguševičius, Edita Boguševičienė, Nr. 3K-3-425/2000, kat. 42.

⁷⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

būdamas nemokus, sudarytu sandoriu suteikė pirmenybę kitiems kreditoriams. Taigi, kreditorius *actio Pauliana* gali ginčyti ir tuos skolininko sandorius, kuriuos pastarasis sudaryti turėjo teisinę prievolę. Ši išimtis yra pagrįsta, nes kitaip nebūtų galima pripažinti sandorių, kuriais suteikiama pirmenybė kitiems skolininko kreditoriams, negaliojančiais ir taip būtų pažeidžiami kreditorių teisėti interesai⁷⁶.

Autoriaus nuomone, Lietuvos teisėje numatyta viena iš *actio Pauliana* taikymo sąlygų – skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio, - ir šios sąlygos aiškinimas, vis dėlto, labiausiai atitinka teisingumo, protingumo kriterijus, užtikrina civilinių santykių stabilumą bei dera su Civilinio proceso kodekse⁷⁷ įtvirtinta nuostata, jog įsiteisėję teismo sprendimas, nutartis, įsakymas ar nutarimas privalomi valstybės ar savivaldybių institucijoms, tarnautojams ar pareigūnams, fiziniams bei juridiniams asmenims ir turi būti vykdomi visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje (18 straipsnis).

3.1.4 Sandorio šalių nesąžiningumas

Civilinis kodeksas išskiria situacijas kuomet sandoris, kuris pažeidžia kreditoriaus interesus, yra atlygintinis ir yra neatlygintinis. Tik įrodžius, jog atlygintinio sandorio šalis (tretysis asmuo) yra nesąžininga, su ja sudarytas sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu. Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 2 dalis nustato, kad dvišalį sandorį pripažinti negaliojančiu galima tik tuo atveju, kai trečiasis asmuo, sudarydamas su skolininku sandorį, buvo nesąžiningas, t. y. žinojo arba turėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia skolininko kreditoriaus teises. Ši nuostata reiškia, kad skolininko nesąžiningumas, t. y. tai, kad skolininkas žinojo ar turėjo žinoti, jog jo sudaromas sandoris pažeidžia vieno ar kelių kreditorių teises, yra būtina *actio Pauliana* taikymo sąlyga. Ši sąlyga numatyta tiek Prancūzijos komerciniame kodekse (L621-108 straipsnis), tiek Vokietijos nemokumo įstatyme (130 – 132 straipsniai), tiek ir Olandijos bankroto įstatyme (42 straipsnio 2 dalis).

Taikant Civilinio kodekso 6.66 straipsnį svarbu laikytis kreditoriaus ir skolininko interesų pusiausvyros principo, todėl kreditoriaus teisės neturėtų būti suabsoliutinamos, t. y. kreditoriams neturėtų būti suteikiamos privilegijos skolininko ir trečiojo asmens atžvilgiu. Dėl šios priežasties Civiliniame kodekse įtvirtinta nuostata dėl trečiojo asmens nesąžiningumo yra imperatyvi⁷⁸.

⁷⁶ D. Augaitė. *Actio Pauliana* // *Jurisprudencija*, 55 (47), 2004. P. 9.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-743. Civilinio proceso kodeksas // *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

⁷⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

Neatlygintinis sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu nepaisant trečiojo asmens sąžiningumo ar nesąžiningumo (Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 2 dalis), nes šalių bendrininkavimas yra numanomas ir turto įgijėjas negali to paneigti. Ši teisės norma atitinka Civilinio kodekso 4.96 straipsnio 3 dalį, kuri visais atvejais leidžia išreikalauti iš įgijėjo neatlygintinai įgytą daiktą. Tokia taisyklė nustatyta taip pat ir todėl, kad daikto išreikalavimas sąžiningam įgijėjui nesukelia nuostolių arba jie yra nedideli, nes jis, įgydamas daiktą, neturėjo jokių išlaidų⁷⁹. Taigi šiuo atveju galima pirmiausia ginti kreditorių interesus. Analogiškos nuostatos atsikartoja Vokietijos nemoko įstatymo 134 straipsnyje bei Olandijos bankroto įstatymo 42 straipsnio 2 dalyje.

Sprendžiant klausimą, ar sandoris yra atlygintinis, ar ne, neretai kyla ginčų ir diskusijų. Pavyzdžiui, yra nuomonė, kad įkaito turėtojų sąžiningumas nėra reikšmingas, nes įkeitimo sandoriai yra neatlygintiniai. Įkeitimo atveju įkaito davėjas iš įkaito gavėjo nieko neįgyja, tik suvaržo savo turto daiktines teises, garantuojant kitos prievolės įvykdymą, tai lemia tokio sandorio buvimą neatlygintiniu. Dėl to, ginčijant įkeitimo sandorius, trečiųjų asmenų sąžiningumas ar nesąžiningumas neturi įtakos galimybei pripažinti įkeitimo sandorius negaliojančiais. Priešinga nuomonė grindžiama tuo, kad, kai skolininkas įkeitimu užtikrina savo prievolę, įkeitimas turi būti vertinamas ne kaip savarankiškas sandoris, o kaip pagrindinės prievolės užtikrinimo priemonė. Pagrindinis, pavyzdžiui, paskolos, ir įkeitimo sandoriai kartu sudaro vieningą atlygintinį sandorį, kuriame viena šalis perduoda kitos šalies nuosavybės pinigus, o kita šalis įsipareigoja grąžinti pinigus, mokėti palūkanas bei užtikrina grąžinimą įkeitimu, t. y. perduoda įkeitimo teisę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas turi savo nuomonę dėl sandorių pripažinimo atlygintiniais ar neatlygintiniais. Teismas išaiškino, jog būtina įvertinti tai, kad sandorio atlygintinumas ar neatlygintinumas Civilinio kodekso 6.66 straipsnio prasme turi reikšmės, kai sprendžiama dėl to, ar trečiasis asmuo, įgijęs daiktinių teisių skolininko turto atžvilgiu ginčijamo sandorio pagrindu, turi ar turėjo tam tikrą turtinio pobūdžio pareigų skolininko atžvilgiu. Vertinant, ar tarp skolininko ir trečiojo asmens buvo sudarytas atlygintinis sandoris, ar ne, taip pat turi būti įvertinama, kad tik neatlygintinio, t. y. tik tokio, kai trečiasis asmuo neturėjo jokių papildomų finansinių įsipareigojimų skolininko atžvilgiu, sandorio atveju trečiojo asmens sąžiningumas neturi teisinės reikšmės. Tokių nuostatų taikymas ir ypač siauras neatlygintinių sandorių pobūdžio aiškinimas šiuo atveju pateisinamas būtinybe apsaugoti sąžiningus trečiuosius asmenis ir užtikrinti teisinių santykių stabilumą civilinėje apyvartoje⁸⁰.

⁷⁹ V. Mikelėnas. Vindikacija ir jos taikymas // Justitia, 1, 2005. P. 10.

⁸⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

Nustatyti sandorio atlygintinumą ar neatlygintinumą yra ypač svarbu. Dėl neteisingai nustatyto sandorio pobūdžio galima neteisingai taikyti teises prezumpcijas ir nepagrįstai paskirstyti įrodinėjimo pareigą.

Sąžiningumo vertinimas. Pareiga domėtis

Įgijėjo sąžiningumas ar nesąžiningumas yra fakto klausimas. Visais atvejais būtina atsižvelgti į faktines sandorio sudarymo aplinkybes, įgijėjo teisinį statusą (pavyzdžiui, jis yra vartotojas ar verslininkas), jo subjektyvias savybes (pavyzdžiui, gyvenimo patirtį, amžių, teisinį išprusimą ir pan.) ir kitas reikšmingas aplinkybes. Aplinkybė, kad asmuo įsigytą už labai mažą kainą vertingą daiktą netrukus parduoda už labai didelę kainą, taip pat gali būti vertinama kaip įgijėjo nesąžiningumo įrodymas⁸¹.

Nors sąžiningumas konkrečioje situacijoje ir yra fakto klausimas, tačiau reikalavimai jo turiniui gali skirtis, priklausomai nuo to, kokie sandoriai yra sudaromi ir kokioje situacijoje asmenys veikia. Teisės klausimas kaip tik ir yra tai, ar teisingai aiškinama sąžiningumo sąvoką susiklosčiusiuose santykiuose.

Asmens sąžiningumas teisėje yra vertinamas pagal tai, ar asmuo ką nors žinojo arba turėjo žinoti. Vienu atveju įstatymas reikalauja, kad asmuo žinotų apie tam tikras aplinkybes, kitu atveju – asmuo neturi tam tikrų aplinkybių žinoti. Žinojimas suprantamas kaip asmens turėjimas tam tikrų duomenų, o „turėjimas žinoti“ aiškinamas kaip asmens pareiga veikti aktyviai, nustatyta pareiga pasidomėti, todėl nepagrįstas neveikimas vertinamas kaip nesąžiningas elgesys.

Pažymėtina tai, jog sprendžiant, ar galima tenkinti *actio Pauliana*, kai vertinamas trečiojo asmens nesąžiningumas, nėra reikalaujama, kad jo žinojimas būtų nukreiptas į konkretų kreditorių, užtenka, kad trečiasis asmuo žinotų, jog toks sandoris sukels ar sustiprins skolininko nemokumą⁸². Teisiškai reikšminga, ar sutarties šalis turi duomenų, (žino), ar privalo žinoti, (jam nustatyta pareiga pasidomėti), kad kita sutarties šalis yra skolininkas, t. y. asmuo, turintis kreditorių. Tokie duomenys gali būti gaunami iš pokalbio su turimą parduodančiu asmeniu arba jo atstovu, iš registru, iš kitų šaltinių, nesvarbu oficialių ar privačių. Informacija gali būti žiniose apie teismines bylas, sudarytas sutartis, turto areštą, apie antstolio atliekamus vykdymo veiksmus, taip pat kiti duomenys ir šaltiniai, kurie rodytų, kad asmuo gali būti skolingas. Neturi būti suabsoliutinama, kad turto areštas ar kitokie apribojimai buvo panaikinti. Skolininko

⁸¹ V. Mikelėnas. Vindikacija ir jos taikymas // *Justitia*, 1, 2005. P. 9-10.

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

kreditoriaus interesų gynimas pagal Civilinio kodekso 6.66 straipsnį apima ne tik tuos atvejus, kai yra suvaržytos skolininko daiktinės teisės, bet ir tuos, kai skolininkas turi kreditorių, o skolininko daiktinės teisės nėra apribotos, t. y. turtas neareštuotas ir pan.

Svarbu įvertinti, ar sandorio sudarymu objektyviai nebus pažeistos kreditoriaus teisės. Sudarant kiekvieną sandorį turto įgijėjas yra suinteresuotas neturėti problemų dėl įgyjamo turto, siekia apsisaugoti, kad jis nebūtų išreikalaujamas. Tai reiškia, kad turto įgijėjas taip pat yra suinteresuotas civilinių teisinių santykių stabilumu. Jis pats taip pat privalo tuo pasirūpinti. Protingai elgdamasis jis neturėtų sudaryti sandorio, kai yra duomenų, jog gali ateityje prarasti pagal sutartį gaunamą turtą. Vadinasi, jis, elgdamasis apdairiai, prieš sudarydamas sutartį turi pasidomėti, ar patikima kita sandorio šalis, ar ji elgiasi sąžiningai. Iš būsimos sandorio šalies yra pagrįsta reikalauti paaiškinimo ir kitų duomenų, ar ji neturinti kreditorių, kurių interesams gali būti padaryta žala sandorio sudarymu. Jeigu asmuo gauna žinių apie galimo kontrahento kreditorių, tai privalo svarstyti, ar skolininko turto įgijimu nepažeis kreditoriaus interesų⁸³. Be to, nustatant trečiojo asmens nesąžiningumą užtenka, kad ginčijamo sandorio šalių kaltė pasireikštų neatsargia kaltės forma, kai skolininkas ar turto įgijėjas žino ar turi žinoti, kad toks sudaromas sandoris gali sukelti ar sustiprinti skolininko nemokumą⁸⁴.

Taigi protingu ir apdairiu, tai reiškia – sąžiningu, gali būti laikomas tas įgijėjas, kuris jam prieinamomis priemonėmis pasidomėjo, ar sandorį ketinantis sudaryti asmuo neturi kreditorių ir ar sudarant sandorį nebus pažeisti jų interesai. Tai daroma iš dalies jo paties interesais, todėl iš turto įgijėjo pagal sandorį gali būti reikalaujama domėtis kita sandorio šalimi ir jos turtine padėtimi, kiek normaliai reikia sudaryti sandoriui, nepažeidžiant įstatymų. Vadinasi, tai pripažintina jo pareiga. Turto pagal būsimą sandorį įgijėjui, siekiant nepažeisti galimo kreditoriaus interesų, reikia būti apdairiam tokia apimtimi:

- 1) protingomis priemonėmis išsiaiškinti, ar būsimoji sandorio šalis yra skolininkas;
- 2) konkrečioje situacijoje įvertinti, ar sandoriu nebus pažeisti skolininko kreditoriaus interesai⁸⁵.

Tokios nuomonės Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nuosekliai laikosi ir kitose bylose, pavyzdžiui, byloje BUAB „Aukštaitijos statyba“ v. AB bankas „Hansa-LTB“ ir kt. Teismas konstatavo, kad AB bankas „Hansa-LTB“, sudarydamas įkeitimo sutartis su UAB „Aukštaitijos statyba“, nebuvo rūpestingas, t. y. nepatikrino duomenų apie UAB „Aukštaitijos statyba“

⁸³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis c. b. A. Safonovas v. T. Safonova ir kt., Nr. 3K-3-898/2002, kat. 31.6.1.

⁸⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

⁸⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis c. b. A. Safonovas v. T. Safonova ir kt., Nr. 3K-3-898/2002, kat. 31.6.1.

finansinę padėtį, neišsiaiškino, jog sandorių sudarymo metu UAB „Aukštaitijos statyba“ buvo nemoki⁸⁶.

Nesažiningumo prezumpcija

Nors civilinėje teisėje egzistuoja bendroji taisyklė, jog turto įgijėjas laikomas sąžiningu kol neįrodyta priešingai (sąžiningumo prezumpcija), tačiau Civilinio kodekso šeštosios knygos IV skyriuje „Kreditoriaus interesų gynimas“ yra įtvirtinta šios taisyklės išimtis. Civilinio kodekso 6.67 straipsnis atkartoja Olandijos bankroto įstatymo 43 straipsnį ir įtvirtinta nesažiningumo prezumpciją, kuri nustato, kad egzistuojant tam tikroms sąlygoms kreditoriaus interesus pažeidusio sandorio šalių nesažiningumas yra preziumuojamas. Nesažiningumo prezumpcijos įtvirtinimu *actio Pauliana* atveju yra siekiama palengvinti kreditoriaus, t. y. asmens padavusio Pauliano ieškinį padėti, nes įrodyti skolininko nesažiningumą yra būtent kreditoriaus pareiga. Kadangi Pauliano ieškinio patenkinimas siejamas su skolininko nesažiningumu, o atlygintinio sandorio atveju – su abiejų sandorio šalių nesažiningumu, kreditoriui būtų sunku laimėti bylą, jeigu jis būtų priverstas įrodinėti abiejų atsakovų nesažiningumą⁸⁷. Taikant nesažiningumo prezumpciją, t. y. kreditoriui nurodžius, jog sandoris sudarytas su asmenimis, nurodytais Civilinio kodekso 6.67 straipsnyje, įrodinėjimo našta, jog sandoris sudarytas nesiekiant išvengti atsiskaitymo su kreditoriumi, tenka skolininkui⁸⁸.

Nesažiningumo prezumpcija reiškia, kad esant tam tikroms aplinkybėms, sandorio šalys žinojo arba privalėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia kreditoriaus interesus. Pasak doc. dr. D. Ambrasienės ir S. Cirtautienės tokias aplinkybes sąlyginai galima suskirstyti į tris grupes⁸⁹:

1) **kai trečiasis asmuo tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuotas palaikyti sudarantį sandorį skolininką.** Prie šių atvejų galima priskirti šias Civilinio kodekso 6.67 straipsnio 1 – 3 ir 6 – 8 punktuose išvardintas aplinkybes:

a) skolininkas sudarė sandorį su savo sutuoktiniu, vaikais, tėvais ar kitais artimaisiais giminaičiais⁹⁰. Vokietijos nemokumo įstatymas daug plačiau aiškina fizinius asmenis artimus skolininkui, tai dar labiau palengvina

⁸⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. BUAB „Aukštaitijos statyba“ v. AB bankas „Hansa-LTB“, UAB „Gamatonas“, UAB „Metalo ženklai“, AB „Rameksta“, Nr. 3K-3-917/2003, kat. 31.6.1.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 110.

⁸⁸ D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija, 37 (29), 2003. P. 51.

⁸⁹ Ten pat. P. 53- 54.

⁹⁰ PASTABA: pagal Civilinio kodekso 3.135 straipsnį artimaisiais giminaičiais pripažįstami tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys).

kreditorių galimybę ginčyti skolininko sudarytus sandorius. Tokiais asmenimis pripažįstami: sutuoktinis, net jei santuoka buvo sudaryta po sandorio sudarymo arba santuoka nutraukta paskutinių vienerių metų laikotarpyje iki ginčijamo sandorio sudarymo; skolininko sugyventinis; skolininko ar jo sutuoktinio giminaičiai pagal aukštutinę ir žemutinę linijas, broliai seserys, o taip pat šių asmenų sutuoktiniai; asmenys, kurie paskutiniaisiais metais iki ginčijamo sandorio sudarymo, vedė bendrą ūkį.

- b) skolininkas sudarė sandorį su juridiniu asmeniu, kurio vadovas, valdymo organo narys arba dalyvis, nuosavybės teise tiesiogiai ar netiesiogiai valdantis mažiausiai penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.), yra skolininko sutuoktinis, vaikas, tėvas (motina) ar kiti artimieji giminaičiai, arba kai jiems visiems kartu priklauso mažiausiai penkiasdešimt procentų to juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.);
 - c) skolininkas – juridinis asmuo sudarė sandorį su fiziniu asmeniu, kuris yra to juridinio asmens vadovas ar valdymo organo narys arba šio asmens sutuoktinis, vaikas, tėvas (motina) ar kitas artimasis giminaitis;
 - d) skolininkas – juridinis asmuo sudarė sandorį su fiziniu asmeniu, kuris pats arba jo sutuoktinis, vaikai, tėvai ar kiti artimieji giminaičiai, arba kartu su jais yra to juridinio asmens dalyviai, nuosavybės teise tiesiogiai ar netiesiogiai valdantys mažiausiai penkiasdešimt procentų juridinio asmens akcijų (pajaus, įnašų ir pan.);
 - e) skolininkas – juridinis asmuo sudarė sandorį su kitu juridiniu asmeniu, kurį skolininkas kontroliuoja, arba kai vienos iš sandorio šalių vadovas ar valdymo organo narys yra asmuo, tiesiogiai ar netiesiogiai, vienas ar kartu su savo sutuoktiniu, vaikais, tėvais ar artimaisiais giminaičiais turintis nuosavybės teise mažiausiai penkiasdešimt procentų kito juridinio asmens akcijų (pajų, įnašų ir pan.) arba abiejų juridinių asmenų akcijų (pajų, įnašų ir pan.);
 - f) skolininkas – juridinis asmuo sudarė sandorį su juridinių asmenų asociacija ar kitoku susivienijimu, kurio narys jis yra.
- 2) **kai įvykdymo, kurį pagal tą sandorį turėjo atlikti skolininkas, vertė gerokai viršija kitos sandorio šalies pateiktą įvykdymą (aiškiai nenaudingi sandoriai).** Tokiu sandoriu yra laikomas Civilinio kodekso 6.67 straipsnio 4 punkte minimas atvejis, kai įvykdymo, kurį pagal tą sandorį turėjo atlikti skolininkas, vertė žymiai viršija kitos sandorio šalies pateiktą įvykdymą (priešpriešinių įsipareigojimų

disproporcija). Įstatymas nepaaiškina kas yra žymiai viršyta vertė ir palieka tai spėsti teismams kiekvienu konkrečiu atveju. Teismai turėtų vadovautis protingos arba rinkos kainos, galiojusios sandorio sudarymo momentu, kriterijais, kurios gali būti nustatomos remiantis ekspertų išvadomis.

- 3) **kai sandoris sudaromas teikiant privilegijas ir pirmumo teisę kitam kreditoriui.** Pagal Civilinio kodekso 6.67 straipsnio 5 punktą sandoris sudarytas dėl skolos, kurios mokėjimo terminas dar nebuvo suėjęs, mokėjimo.

Jeigu kreditorius įrodo bent vieną iš aukščiau išvardintuose Civilinio kodekso 6.67 straipsnyje paminėtų aplinkybių, tai to pakanka, kad sandorio šalys būtų pripažintos nesąžiningomis. Civiliniame kodekse nurodytas aplinkybių, kurioms esant preziumuojamas sandorio šalių nesąžiningumas, sąrašas yra baigtinis. Tai yra patvirtinęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2002 m. birželio 3 d. civilinėje byloje *Bankrutuojantis AB "Litimpex bankas" v UAB "Pajūrio paslaptys" ir kt.* Šioje nutartyje Teisėjų kolegija nusprendė, kad nors naujojo Civilinio kodekso 6.66 straipsnyje nėra tiesioginės nuorodos į tai, jog asmens, sudariusio sandorius su skolininku, sąžiningumas yra preziumuojamas, bet prievolės šalies sąžiningumas yra preziumuojamas atsižvelgiant į bendrąją sąžiningumo prezumpciją (Civilinio kodekso 4.26 straipsnio 2 dalis), t. y. daikto įgijėjas laikomas sąžiningu, kol įrodoma priešingai (lot. *quisque praesumitur bonus ac honestus, donec probetur contrarium*). Be to, tokia išvada yra darytina sistemiškai aiškinant Civilinio kodekso 6.66 ir 6.67 straipsnius. Civilinio kodekso 6.67 straipsnyje išvardinti atvejai, kai preziumuojama, kad kreditoriaus interesus pažeidusios šalys buvo nesąžiningos. Šis sąrašas yra baigtinis. Todėl, jei nėra šiame straipsnyje išvardintų atvejų, sandorį sudarę asmenys laikytini sąžiningais ir jų sąžiningumo prezumpciją turi paneigti ginčijantis sandorius kreditorius⁹¹.

Reziumuojant galima teigti, jog nesant Civilinio kodekso 6.67 straipsnyje nurodytų aplinkybių sandorių šalių atžvilgiu galios sąžiningumo prezumpcija. Be to, reikėtų pažymėti, kad nesąžiningumo prezumpcija nėra nenuginčijama ir sandorio šalys gali įrodinėti, jog jos nežinojo ir negalėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia kreditoriaus interesus, t. y. įrodinėti savo sąžiningumą.

⁹¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 3 d. nutartis c. b. BAB "Litimpex bankas" v UAB "Pajūrio paslaptys" ir kt., Nr. 3K-3-710, kat. 15.2.1.1.

3.2 Subjektai galintys pareikšti *actio Pauliana*

Užsienio šalių teisėje subjektų, galinčių reikšti *actio Pauliana*, ratas skiriasi. Vokietijoje teisę ginčyti nemokaus skolininko sandorius, sudarytus iki nemokumo bylos iškėlimo, turi tik administratorius (Vokietijos nemokumo įstatymo 129 straipsnio 1 dalis). Prancūzijoje teisę paduoti ieškinį dėl sandorių ginčijimo gali administratorius arba kreditorių atstovas (Prancūzijos komercinio kodekso L621-110 straipsnis). Olandijoje sandorius ginčyti *Actio Pauliana* pagrindu bankroto proceso metu gali administratorius (Bankroto įstatymo 49 straipsnis 1 dalis). Be to, Olandijos bankroto įstatymo 42 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad administratorius gali ne teismine tvarka pripažinti negaliojančiu bet koki neatlygintinį sandorį, kurį skolininkas sudarė iki bankroto bylos iškėlimo ir jei skolininkas žinojo ar turėjo žinoti, kad toks sandoris pažeidžia kreditorių interesus. Tuo atveju, kai administratorius nesiima jokių veiksmų, Olandijos bankroto įstatymas palieka kreditoriams galimybę kreiptis į teismą su reikalavimu įpareigoti administratorių sandorį pripažinti negaliojančiu (49 straipsnio 2 dalis).

Lietuvoje dėl subjektų rato, galinčių pareikšti Pauliano ieškinį iki bankroto bylos iškėlimo, nekyla didesnių nesutarimų. Tačiau didelio dėmesio sulaukė diskusija, kas yra subjektas, galintis pasinaudoti *actio Pauliana* jau iškėlus skolininkui bankroto bylą. Įmonei iškėlus bankroto bylą, ji įgyja specialų teisinį statusą, tačiau nepraranda civilinio teisnumo. Bankrutuojanti įmonė taip pat turi teisę sudaryti sandorius, tačiau tokia jos galimybė yra ribojama Įmonių bankroto įstatymo. Todėl galimi atvejai, kai sandorį, pažeidžiantį kreditoriaus interesus, sudaro ir bankrutuojanti įmonė, pavyzdžiui, pažeisdama nustatytą kreditorių reikalavimo eiliškumą, ji, neatsiskaičiusi su pirmos eilės kreditoriumi, atsiskaito su antros eilės kreditoriumi. Tokie atvejai galimi tiek dėl bankrutuojančios įmonės administratoriaus nesąžiningumo, tiek ir dėl nepakankamos bankroto bylą nagrinėjančio teismo ar kreditorių susirinkimo kontrolės. Panašiais atvejais yra pažeidžiamos ne tik imperatyvios įstatymo normos, bet ir kreditoriaus interesai.

Iškėlus skolininkui bankroto bylą galimos situacijos, kai kreditorių teises bei teisėtus interesus pažeidė ne tik skolininkas, spėjęs atlikti nenaudingus kreditoriui veiksmus iki bankroto bylos jam iškėlimo, tačiau kreditorių teises gali pažeisti ir pati bankrutuojanti įmonė atstovaujama bankroto administratoriaus, kuris, kaip žinoma, turi pareigą užtikrinti visų kreditorių interesus.

3.2.1 Administratoriaus teisė reikšti *actio Pauliana*

Bankroto administratorius yra tas subjektas, kuriam bankroto proceso metu kartu tenka atstovauti ir savo turtą išsaugoti siekiančios įmonės, ir savo kreditorinius reikalavimus patenkinti reikalaujančių kreditorių interesams. Bankroto administratorius – viena iš svarbiausių bankroto proceso figūrų, nes iškėlus įmonei bankroto bylą, jos valdymo organai netenka įgaliojimų, o įmonės veiklai ima vadovauti paskirtas administratorius (Įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 2 punktą). Pradėjus bankroto procedūras, administratorius ne tik perima įmonės valdymą, t. y. bankroto įstatymo nustatyta tvarka valdo, naudoja bankrutuojančios įmonės turtą ir juo disponuoja, užtikrina bankrutuojančios įmonės turo apsaugą, vadovauja įmonės ūkinei komercinei veiklai, bet ir tenkina kreditorių reikalavimus, o taip pat gina bankrutuojančios įmonės interesus, organizuoja bei atlieka būtinus bankroto proceso darbus (Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalis).

Administravimo paslaugų teikimas bankrutuojančiai įmonei yra verslo rūšis, kurios pasirinkimo teisę garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁹² 48 straipsnis. Tarp teismo paskirto bankrutuojančios įmonės administratoriaus ir šios įmonės atsiranda prievoliniai teisiniai santykiai⁹³. Traktuojant bankrutuojančios įmonės administravimą kaip verslo rūšį, tokios veiklos specifiškumas yra akivaizdus. Mat jau pačioje bankroto sąvokoje yra užprogramuotas interesų konfliktas tarp pačios bankrutuojančios įmonės ir jos kreditorių⁹⁴. Tuo tarpu bankroto administratorius turi atstovauti abiem pusėms ir, kaip numato Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnis, kartu išlikti nešališkas. Įmonių bankroto administratorių nutartimi dėl bankroto bylos iškėlimo skiria teismas. Tačiau administratorius veikia vadovaudamasis pavedimo sutartimi, kurią su juo sudaro kreditorių susirinkimo įgaliotas kreditorių susirinkimo pirmininkas (Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 5 dalis). Taigi pagal pavedimo sutartį administratorius (įgaliotinis) išipareigoja kitos šalies (įgaliotojo) vardu ir lėšomis atlikti tam tikrus teisinius veiksmus su trečiaisiais asmenimis (Civilinio kodekso 6.756 straipsnio 1 dalis).

Civilinėje teisėje galioja principas, teigiantis, kad niekas negali kitam perduoti daugiau teisių, nei pats jų turi (lot. *nemo plus juris ad alium transferre potest, quam ipse heberet*). Tačiau kreditorių susirinkimas, sudaręs pavedimo sutartį, nėra bankrutuojančios įmonės (skolininko) kreditorius kaip toks, todėl galima būtų teigti, kad kreditorių susirinkimas negali įgalioti administratoriaus atstovauti kurį nors konkretų kreditorių arba visus kreditorius bei pareikšti jų

⁹² Lietuvos Respublikos Konstitucija priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. sausio 10 d. nutartis c. b. R. Andriukaitis v. AB „Kauno autoservisas“ Nr. 3K-3-13/2001, kat. 125.4.

⁹⁴ R. Jazbutis. Bankroto administratoriaus statusas. Tendencijos ir perspektyvos // Teisės problemos, 3 (45), 2004. P.6.

vardu ieškinį Civilinio kodekso 6.66 straipsnio pagrindu. Taigi tik konkretus kreditorius, manydamas, kad skolininko sandoriai pažeidė jo, kaip kreditoriaus, interesus, gali pats šiuo pagrindu pareikšti ieškinį teisme. Be to, ieškovas - bankrutuojanti įmonė (administratorius veikia bankrutuojančios įmonės vardu) - negali būti tuo pačiu metu ir savo paties kreditoriumi ir debitoriumi, nes apskritai joks fizinis ar juridinis asmuo negali būti skolingas pačiam sau, kitaip prievolė pasibaigtų Civilinio kodekso 6.126 straipsnio pagrindu. Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, atrodytų, kad administratorius lyg ir negali reikšti *actio Pauliana*.

Kita vertus, administratorius yra ypatingas subjektas bankroto santykiuose. Kaip jau minėta, bankroto instituto paskirtis – užtikrinti visų kreditorių reikalavimų proporcingą patenkinimą (lot. *par conditio creditorum*). Todėl, atsižvelgiant į bankroto instituto paskirtį, darytina išvada, kad būtent administratorius turi užtikrinti visų kreditorių interesų apsaugą. Daryti išvadą, kad bankroto administratorius vis dėlto turi teisę reikšti *actio Pauliana* galima ir analizuojant įstatymus. Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalies 8 punktas įpareigoja administratorių reikšti ieškinius dėl sandorių, priešingų įmonės veiklos tikslams ir (arba) galėjusių turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais. Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalies 14 punktas įpareigoja administratorių ginti visų kreditorių, taip pat pačios bankrutuojančios įmonės teises ir interesus. Vienas iš kreditorių ir bankrutuojančios įmonės gynimo būdų yra ieškinių reiškinimas dėl įmonės sandorių pripažinimo negaliojančiais. Autoriaus nuomone, ieškinių *actio Pauliana* pareiškimas teisme, būtent atitinka šias abi bankroto administratoriaus pareigas, nes tokiu būdu yra ginami ir visų kreditorių, ir pačios bankrutuojančios įmonės interesai. Be to, Įmonių bankroto įstatymas nereglamentuoja savarankiškų sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindų, o tik akcentuoja ginčytinų sandorių požymius – priešingumą įmonės veiklos tikslams ir galimą įtaką įmonės mokumui⁹⁵. Iš to darytina išvada, kad bankrutuojančios įmonės administratorius anksčiau sudarytus šios įmonės sandorius gali ginčyti Civiliniame kodekse nustatytais sandorių negaliojimo pagrindais, taigi ir Civilinio kodekso 6.66 straipsnio (*actio Pauliana*) pagrindu⁹⁶.

⁹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 17 d. nutartis c. b. Likviduojama UAB "Motor servis" v. UAB "Rostakas", Nr. 3K-3-199/2004, kat. 31.6.2.

⁹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. BUAB „Aukštaitijos statyba“ v. AB bankas „Hansa-LTB“, UAB „Gamatonas“, UAB „Metalo ženklai“, AB „Rameksta“, Nr. 3K-3-917/2003, kat. 31.6.1.

3.2.2 Kreditorių teisė reikšti *actio Pauliana*

Iškėlus įmonei bankroto bylą, visas procesas yra reglamentuotas specialaus įstatymo – Įmonių bankroto įstatymo. Įmonių bankroto įstatymo 21 straipsnio 1 dalyje išvardintos kreditorių teisės iškėlus skolininkui bankroto bylą:

- 1) per teismo nustatytą laikotarpį perduoti administratoriui savo reikalavimus ir kartu pateikti juos pagrindžiančius dokumentus, taip pat nurodyti, kaip įmonė yra užtikrinusi šių reikalavimų įvykdymą;
- 2) kreiptis į teismą dėl tyčinio bankroto nustatymo ir kreditorių susirinkimo priimtų nutarimų;
- 3) dalyvauti kreditorių susirinkimuose ir ginti savo reikalavimus;
- 4) kreditorių susirinkimo nustatyta tvarka gauti iš administratoriaus informaciją apie įmonės bankroto bylos eigą.

Įmonių bankroto įstatymas skolininko bankroto proceso metu nenumato kreditoriui galimybės ginčyti nei sandorių, sudarytų skolininko prieš iškeliant bankroto bylą, nei bankrutuojančio skolininko vardu jo administratoriaus sudarytų sandorių. Tokios teisės nenumato ir Vokietijos nemokumo įstatymas, įtvirtindamas šią teisę išimtinai administratoriui (Nemokumo įstatymo 129 straipsnio 1 dalis).

Siaurai aiškinant Lietuvos Įmonių bankroto įstatymą, manytina, kad kreditorius sandorį *actio Pauliana* pagrindu gali ginčyti tik iki bankroto bylos skolininkui iškėlimo, nes, iškėlus skolininkui bankroto bylą, įmonės kreditorių teisių apsaugą reglamentuoja specialus Įmonių bankroto įstatymas. Toks kreditorių teisių siaurinimas, kai konstatuojama, kad kreditorius neturi teisės kreiptis į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁹⁷ 30 straipsnį, teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo, kitus teisės principus, užkerta kelią ginti savo interesus teismine tvarka, kuri užtikrinta Civilinio proceso kodekso⁹⁸ 5 straipsnyje. Kompleksinė Konstitucijos, kaip pagrindinio Lietuvos Respublikos teisės akto, Civilinio proceso kodekso bei Įmonių bankroto įstatymo analizė leidžia teigti, jog įstatymas, vis dėlto numato galimybę kreditoriams kreiptis į teismą, ginant savo pažeistas teises. 2001 metų Įmonių bankroto įstatyme⁹⁹ nustatytų kreditorių teisių sąrašo nereikėtų laikyti baigtiniu, ir tai, kad šiuose įstatymuose tiesiogiai neįvardijama kreditoriaus teisė ginčyti bankrutuojančio skolininko sandorių teisme, reikėtų vertinti kaip teisės spraga.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-743. Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁹⁹ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. IX-216 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

Bankroto santykiai yra privatinės teisės reglamentavimo sritis. Privatinei teisei, skirtingai nei viešajai teisei, yra būdingas dispozityvus teisinio reglamentavimo principas. Šis principas reiškia, kad civilinių teisinių santykių subjektai turi teisę atlikti bet kokius veiksmus, jeigu jie nėra tiesiogiai draudžiami įstatymo, neprieštarauja protingumo, teisingumo, sąžiningumo bei kitiems teisės principams ir nepažeidžia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Taigi tam, kad civilinių teisinių santykių subjektas galėtų tam tikrus veiksmus atlikti, nebūtina, jog teisės normos išakmiai tokią galimybę numatytų¹⁰⁰. Civilinėje teisėje galioja principas, jog leidžiama viskas, kas nėra tiesiogiai draudžiama ir kas nepažeidžia bendrųjų teisės principų bei kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų. Vadinasi, ta aplinkybė, kad Įmonių bankroto įstatymas tiesiogiai nenumato kreditoriaus teisės ginčyti bankrutuojančio skolininko sudarytų sandorių teismine tvarka, jokių būdu nėra pakankamas argumentas daryti išvadą, jog kreditorius tokios teisės neturi. Be to, nepripažinus kreditoriui teisės ginčyti skolininko sandorių sudarytų iki bankroto bylos iškėlimo ar bankrutuojančio skolininko, atstovaujamo administratoriaus, sudarytų sandorių, gali būti pažeistas viešas interesas, nes neliktų asmens, galinčio inicijuoti tokių neteisėtų sandorių panaikinimą. Aplinkybė, jog skolininkui iškeliama bankroto byla, pati savaime nereiškia, kad tokio skolininko kreditorius praranda teisę į teisminę gynybą.

Apibendrinus, galima teigti, kad šiuo metu galiojančių teisės aktų (Įmonių bankroto įstatymo, Civilinio proceso kodekso) nuostatos neužkerta kelio bankrutuojančios įmonės kreditoriams ginti savo teisių, todėl be kreditorinių reikalavimų įmonei, dėl kurių kreditorius per nustatytą laikotarpį turi teisę kreiptis į teismą, nagrinėjantį bankroto bylą, kreditorius turi teisę ginti savo teises ir kitomis tiek Įmonių bankroto įstatyme numatytomis, tiek nenumatytomis, bei šiam įstatymui neprieštarujančiomis priemonėmis. Todėl kreditorius, manydamas, jog bankrutuojančios įmonės sandoris, sudarytas tiek iki bankroto bylos iškėlimo, tiek ir iškėlus bankroto bylą, pažeidžia jo teises, turi teisę tą sandorį ginčyti *actio Pauliana* (Civilinio kodekso 6.66 straipsnio) pagrindu¹⁰¹. Uždraudimas bankrutuojančios įmonės kreditoriui pasinaudoti Pauliano ieškinio institutu ne tik neatitiktų šio instituto esmės ir paskirties, bet ir pažeistų kreditorių interesus, nes sumažėtų jų teisių ir teisėtų interesų gynimo galimybės¹⁰².

Autorius sutinka su Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išvada, kad uždraudus bankrutuojančio skolininko kreditoriui ginti savo teises pareiškiant ieškinį (tarp jų ir *actio Pauliana*) teisme, būtų pažeistos ne tik kreditorių teisės, bet ir viešas interesas. Tačiau dabartinė *actio Pauliana* pareiškimo tvarka turi būti keičiama. Atsižvelgiant į bankroto santykių specifiką,

¹⁰⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis c. b. AB "Turto bankas" v. BAB "Rimeda", Nr. 3K-3-201/2001, kat. 31.6.1.

¹⁰¹ D. Ambrasienė, S. Cirtautienė. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose // Jurisprudencija, 37 (29), 2003. P. 53.

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis c. b. AB "Turto bankas" v. BAB "Rimeda", Nr. 3K-3-201/2001, kat. 31.6.1.

vis dėlto pagrindiniu subjektu, galinčiu ginčyti bankrutuojančios įmonės sandorius, turėtų būti bankroto administratorius. Apie bankroto administratoriaus vaidmenį skolininko bankroto procese minėta anksčiau. Administratoriui keliami aukšti kvalifikaciniai reikalavimai, jis turi pareigą tikrinti skolininko sudarytus sandorius, užtikrinti tiek skolininko, tiek visų kreditorių interesus. Todėl būtų protinga numatyti, kad bankrutuojančios įmonės sandorius gali ginčyti administratorius, kaip yra Vokietijoje. Žinoma neleistina visiškai apriboti kreditorių teisę į teisminę gynybą, todėl autorius siūlo pasinaudoti Olandijos bankroto įstatyme numatyta sistema. Reikia numatyti sąlygas, kurias įvykdžius ir kreditoriai galėtų pareikšti ieškinius dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais. Tokios sąlygos galėtų būti:

- pirma, motyvuotas kreipimasis į skolininko administratorių dėl skolininko sudaryto sandorio ginčijimo, pavyzdžiui, *actio Pauliana* pagrindu;
- antra, turi būti numatytas gana trumpas terminas, iki trisdešimties dienų, per kurį administratorius turi pateikti atsakymą ginčys sandorį ar ne;
- ir trečia, tik tuo atveju, kai administratorius nepagrįstai atsisako ginčyti skolininko sudarytą sandorį arba nepateikia jokie atsakymo per nustatytą terminą, leisti kreditoriui tiesiogiai kreiptis į teismą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu.

Tokia bankrutuojančio skolininko sudarytų sandorių ginčijimo tvarka, autoriaus nuomone, ne tik garantuotų kreditorių teisę į teisminę gynybą, bet ir užtikrintų operatyvumo, ekonomiškumo bei proceso koncentruotumo principus. Be to, tokiu būdu būtų išspręstas ir kreditoriaus, pareiškiančio ieškinį teisme dėl sandorio negaliojimo žyminio mokesčio mokėjimo klausimas. Žyminis mokestis – tai proceso įstatymo nustatyta suma, kurią šalys, tretieji asmenys, pareiškiantys savarankiškus reikalavimus, pareiškėjai ar kreditoriai privalo sumokėti už tam tikrus įstatyme nurodytus teismo atliekamus procesinius veiksmus¹⁰³. Kaip yra žinoma, bankrutuojanti įmonė, atstovaujama administratoriaus, vadovaujantis Civilinio proceso kodekso 83 straipsnio 1 dalies 8 punktu nuo žyminio mokesčio yra atleidžiama. Tuo tarpu kreditoriai, kurie reiškia Pauliano ieškinį privalo mokėti žyminį mokestį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. balandžio 1 d. konsultacijoje išaiškino, kad kreditorius, paduodamas teismui *actio Pauliana*, t. y. ieškinį, kuriuo ginčijami skolininko sudaryti sandoriai, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti, arba netiesioginį ieškinį, reiškia turtinio pobūdžio reikalavimą, už kurį mokėtino žyminio mokesčio dydis turi būti nustatomas pagal Civilinio proceso kodekso 80 straipsnio 1

¹⁰³ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1. P. 334.

dalis 1 punkte įtvirtintas taisyklės¹⁰⁴. Kadangi tiek administratorius, tiek kreditoriai pareiškdami Pauliano ieškinį, bankrutuojant skolininkui, siekia tų pačių tikslų – atstatyti skolininko mokumą, padidinti bankrutuojančios įmonės turto masę, ir kreditorius iš pasekmių kylančių dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, tiesioginės naudos negauna, jis veikia visų kreditorių naudai (plačiau kitame poskyryje „Sandorio pripažinimo negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu pasekmės“), todėl kelia abejonių tokia įstatymo leidėjo pozicija, nulemianti kreditorių teisių diskriminavimą ir ribojanti teisę į teisminę gynybą. Juk galimi atvejai, kai žyminio mokesčio suma gali būti ne tik artima kreditoriaus finansiniam reikalavimui, pareikštam bankrutuojančiam skolininkui, bet ir viršyti jį, o tai verstų kreditorius nesinaudoti teismine gynyba. Tačiau, autoriaus nuomone, vis dėlto kreditorių negalima atleisti nuo žyminio mokesčio mokėjimo, nes tai gali paskatinti kreditorius piktnaudžiauti jiems suteikta teise ginčyti skolininko sandorius *actio Pauliana* pagrindu.

Įstatyme įtvirtinus pasiūlytą ieškinių pareiškimo tvarką dėl bankrutuojančio skolininko sandorių ginčijimo, pagal kreditorių kreipimąsi sandorius ginčytų bankroto administratoriaus atstovaujama įmonė. Ir tik tuo atveju, kai administratorius nevykdys jam nustatytų pareigų, kreditoriai galėtų kreiptis į teismą patys. Žinoma, tokiu atveju jie vis dėlto turėtų mokėti žyminį mokestį. Tačiau vadovaujantis Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 6 dalimi, kreditoriai galėtų reikalauti iš administratoriaus atlyginti nuostolius, atsiradusius dėl jo neveikimo.

Reziumuojant galima teigti, kad pasiūlytos ieškinių pareiškimo tvarkos įgyvendinimas ne tik garantuotų kreditoriams teisę į teisminę gynybą, užtikrintų proceso operatyvumo, ekonomiškumo bei konceptuotumo principus, bet ir skatintų administratorius tinkamai atlikti įstatymų nustatytas pareigas.

¹⁰⁴ LAT 2004 m. balandžio 1 d. konsultacija Nr. A3-102 “Dėl kai kurių Darbo kodekso, Civilinio proceso kodekso, Įmonių bankroto įstatymo normų taikymo”.

3.3 Sandorio pripažinimo negaliojančiu *actio Pauliana*

pagrindu pasekmės

Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad dvišalį sandorį pripažinti negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu galima tik tuo atveju, kai trečiasis asmuo, sudarydamas su skolininku sandorį, buvo nesąžiningas, t. y. žinojo arba turėjo žinoti, kad sandoris pažeidžia skolininko kreditoriaus teises. Neatlygintinis sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu nepaisant trečiojo asmens sąžiningumo ar nesąžiningumo. Taigi Pauliano ieškinį galima patenkinti, pirma, jei sandoris buvo neatlygintinis, ir, antra, sandoris buvo atlygintinis, tačiau skolininko kontrahentas buvo nesąžiningas. Tik patenkinus Pauliano ieškinį kyla teisinės pasekmės.

Kaip numato Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 4 dalis, sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teisinės pasekmės tik ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškusiam kreditoriui ir tik tiek, kiek būtina kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti. Sandorį pripažinus negaliojančiu pirmiausia patenkinami ieškovo kreditoriaus reikalavimai, o likęs turtas turi būti gražinamas skolininkui, nes teisinis pagrindas, kuriuo šis turtas buvo perleistas kitai sandorio šaliai yra pripažįstamas negaliojančiu. Taigi taikoma restitucija ir kiekviena sandorio šalis turi gražinti tai, ką yra gavusi (Civilinio kodekso 6.145 straipsnis). Pripažinto negaliojančiu sandorio antra šalis įgyja reikalavimo teisę į sumokėtą kainą, tačiau ji praranda sutartimi gautą iš skolininko savanoriškai jai atiduotą laimėjimą¹⁰⁵, nes visas turtas turi būti gražintas skolininkui. Taigi Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta *actio Pauliana* specifika, kuri skiria jį nuo kitų sandorio pripažinimo negaliojančiais pagrindų, t. y. sandorio pripažinimo negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu padariniai sukelia dvejopo pobūdžio teisinius padarinius, pirma, jis galioja tik *actio Pauliana* pareiškusiam kreditoriui ir, antra, ne daugiau nei reikia kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti. Kreditorius, pareikšdamas Pauliano ieškinį, siekia apginti savo interesus. Kitaip nei kitais sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais, Pauliano ieškinio pagrindinė paskirtis ir tikslas yra kompensacinis, sandorio pripažinimas negaliojančiu nėra pagrindinis šio ieškinio tikslas. Sandorio pripažinimas negaliojančiu yra tik priemonė atkurti skolininko pažeistą mokumą ir sugražinti skolininką į ankstesnę turtinę padėtį.

Kai skolininkui yra iškelta bankroto byla, Pauliano ieškinio instituto taikymas turi tam tikrų ypatumų. Iškelus bankroto bylą, įmonės kreditorių reikalavimai tenkinami įmonių bankroto

¹⁰⁵ PASTABA: Laimėjimas – iš sandorio gauta nauda; sandorio realios (rinkos) vertės dalis, kuria skolininkas perdavė kontrahentui neatlygintinai.

įstatymo nustatyta tvarka pagal numatytą eiliškumą. Todėl Civilinio kodekso 6.66 straipsnis turi būti aiškinamas ir taikomas sistemiškai kartu su Įmonių bankroto įstatymo nuostatomis, reglamentuojančiomis kreditorių reikalavimų patenkinimo tvarką. Tai reiškia, kad pripažinus bankrutuojančios įmonės sudarytą sandorį negaliojančiu Civilinio kodekso 6.66 straipsnio pagrindu, negali būti taikoma šio straipsnio 4 dalis. Tokiais atvejais skolininko nepagrįstai perleistas turtas ar jo vertė turi būti išieškomi ne tiesiogiai Pauliano ieškinį pareiškusio kreditoriaus naudai, bet gražinama į bankrutuojančios įmonės turto masę ir naudojama atsiskaitymams su visais kreditoriais, o ne tik su ieškovu pagal Pauliano ieškinį¹⁰⁶. Taigi skolininko bankroto atveju Pauliano ieškinyje tarnauja ne vieno, o visų jo kreditorių interesams. Tokia pat tvarką tiesiogiai numato Vokietijos nemokumo įstatymas 143 straipsnyje: viskas, kas buvo perleista pagal nugynčytą sandorį, turi būti gražinta į skolininko konkurso masę; Olandijos bankroto įstatymas 51 straipsnio 1 dalyje: pripažinus sandorį negaliojančiu *actio Pauliana* pagrindu, sandorį su skolininku sudariusi šalis turi gražinti bankrutuojančiam skolininkui visus aktyvus, kuriuos gavo iš sandorio.

Pažymėtina, kad antroji sandorio šalis įgyja teisę reikalauti jau iš bankrutuojančio skolininko pagal nugynčytą sandorį sumokėtos kainos (Vokietijos nemokumo įstatymo 144 straipsnis, Olandijos bankroto įstatymo 51 straipsnio 3 dalis). Todėl antroji sandorio šalis turi teisę pareikšti kreditorinį reikalavimą bankrutuojančiai įmonei ir tikėtis, kad jos reikalavimas bus patenkintas. Antrosios sandorio šalies reikalavimai bus tenkinami proporcingai su kitais kreditoriais Įmonių bankroto įstatymo nustatyta tvarka, nes pripažinto negaliojančiu sandorio šalis skolininko kreditoriumi tampa nuo panaikinto sandorio sudarymo momento¹⁰⁷. Jei atsiskaičius su visais bankrutavusio skolininko kreditoriais paaiškės, jog liko turto, kuris buvo gautas pagal sandorį pripažintą negaliojančiu, tai šis turtas turi būti gražintas antrajai sandorio šaliai (trečiajam asmeniui). Tokią nuostatą lemia kompensacinis *actio Pauliana* pobūdis.

Įdomu, kad antroji sandorio šalis visgi gali išsaugoti skolininko jai savanoriškai perduotą turtą dviem atvejais:

- Pirma, jei sandorio dalykas yra dalus ir teismas gali pripažinti negaliojančia tik sutarties dalį (Civilinio kodekso 1.96 straipsnis ir 6.226 straipsnis), ir tai leis patenkinti visų kreditorių reikalavimus. Sandorio dalies pripažinimas negaliojančia nedaro sutarties negaliojančios, jeigu ši gali galioti ir be jos. Ar sutartis gali būti palikta galioti, turi būti sprendžiama atsižvelgiant į sąlygos svarbą konkrečiai sutarčiai, ar tai neprieštaraus protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams¹⁰⁸.

¹⁰⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis c. b. AB "Turto bankas" v. BAB "Rimeda", Nr. 3K-3-201/2001, kat. 31.6.1.

¹⁰⁷ D. Augaitė. Actio Pauliana // Jurisprudencija, 55 (47), 2004. P. 14.

¹⁰⁸ Ten pat.

Negalima nesutikti su D. Augaitės nuomone, kad visais atvejais turėtų būti siekiama pripažinti negaliojančia tik sutarties dalį, jei tik pati sutartis gali galioti ir be jos ir jei jos užtenka ieškovo-kreditoriaus, o bankroto atveju visų kreditorių reikalavimams patenkinti, nes Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 4 dalis įtvirtina, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu sukelia teises pasekmes tik tiek, kiek būtina kreditoriaus teisių pažeidimui pašalinti.

- Antra, antroji ginčijamo sandorio šalis gali pasiremti Civilinio kodekso 6.51 straipsnio 1 dalimi ir įvykdyti prievolę už skolininką bei perimti kreditoriaus teises, susijusias su skolininku. Civilinio kodekso 6.51 straipsnio 1 dalis numato, kad tretieji asmenys gali patenkinti kreditoriaus reikalavimą be skolininko sutikimo, jei dėl nukreipto išieškojimo gali netekti tam tikrų teisių į tą turtą. Žinoma, kad antroji sandorio šalis neturėtų tenkinti bankrutuojančio skolininko kreditorių reikalavimų didesne apimtimi nei skolininko antrajai sandorio šaliai perduotas laimėjimas. Šiuo atveju antroji sandorio šalis išsaugo teisinį pagrindą, kuriuo jai buvo perleistas turtas, bei patį turtą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad skolininko kontrahentas gali išsaugoti jam perduotą turtą, jei sandorio dalykas yra dalus ir nuginčytos dalies pakanka kreditorių reikalavimams patenkinti bei jei trečiajam asmeniui yra naudinga vadovautis Civilinio kodekso 6.51 straipsniu. Priešingu atveju trečiasis asmuo netenka viso pagal sandorį įgyto turto, tačiau įgyja reikalavimo teisę į nemoką skolininką jo sumokėtos kainos arba skolininkui perduoto turto apimtimi. Paskutiniu atveju trečiasis asmuo, įgijęs reikalavimo teisę į skolininką, turi teisę pareikšti kreditorinį reikalavimą bankrutuojančio skolininko administratoriui arba tiesiogiai teismui, nagrinėjančiam skolininko bankroto bylą.

Reikia aptarti ir sąžiningų trečiųjų asmenų, kurie nėra skolininko kontrahentai, teises. Kaip numato Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 5 dalis, sandorio pripažinimas negaliojančiu neturi įtakos sąžiningų trečiųjų asmenų teisėms į turtą, kuris buvo pripažinto negaliojančiu sandorio objektas. Taigi, jeigu turtas perleistas sąžiningai trečiajai šaliai ir antroji sandorio šalis (skolininko kontrahentas) nebeturi turto įgyto pagal sandorį, kuris pripažintas negaliojančiu, restitucija natūra negalima. Tokiu atveju restitucija taikoma sumokant piniginę kompensaciją, nes nesant galimybės grąžinti turto natūra, restitucija taikytina sumokant turto vertę pinigais, buvusią jo gavimo, sužalojimo, perleidimo arba restitucijos metu, atsižvelgiant į tai, kuriuo metu to turto vertė buvo didžiausia (Civilinio kodekso 6.146 straipsnis ir 6.147 straipsnio 2 dalis). Vadinasi, kreditorius gali visą savo reikalavimą nukreipti į skolininką ir antrąją sandorio šalį, net jei pastaroji perleido įgytą iš skolininko turtą sąžiningai trečiajai šaliai. Jų atsakomybė yra

solidari¹⁰⁹, nes jie savo bendrais prieš kreditorių nukreiptais veiksmais pažeidė kreditoriaus interesus (Civilinio kodekso 6.6 straipsnio 3 dalis). Kadangi skolininko bankroto atveju atsakovu pagal *actio Pauliana* pats skolininkas būti negali, atsakovu traukiama antroji sandorio šalis (skolininko kontrahentas), tai ieškovo, bankroto administratoriaus atstovaujamos įmonės ar bet kurio kreditoriaus, reikalavimas nukreipiamas tik į jį, tačiau tokio reikalavimo dydis negali būti patenkintas didesne apimtimi nei skolininko perduoto laimėjimo vertė.

¹⁰⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 3 d. nutartis c. b. AB “Litimpeks bankas” v. UAB “Pajūrio paslaptys”, F. Puzemskio firma “Forena”, Nr. 3K-3-710/2002, kat. 15.2.1.1.

3.4 Terminai taikant *actio Pauliana*

3.4.1 Ieškinio senaties terminas *actio Pauliana* pareikšti

Visokeriopa ir efektyvi pažeistų subjektinių teisių teisminė gynyba yra vienas demokratiškesnių valstybių pagrindinių, konstitucinių teisės principų. Ieškinio senaties taikymas yra susijęs su asmens galimybių apginti savo pažeistas teises ribojimu, todėl ieškinio senatį reglamentuojančios teisės normos turi būti aiškinamos ir taikomos tiksliai ir vienodai visoje valstybėje bei visiems asmenims¹¹⁰.

Pirma, reikėtų pasakyti, kad Civilinio kodekso 6.66 ir 6.67 straipsniai taikomi atgaline tvarka vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo¹¹¹ 42 straipsniu, kuriame nustatyta, kad Civilinio kodekso 6.66 ir 6.67 straipsnių normos dėl kreditoriaus teisės ginčyti skolininko sudarytus sandorius (*actio Pauliana*) ir nesąžiningumo prezumpcijos taikomos ir ginčijant sandorius, sudarytus iki naujojo kodekso įsigaliojimo, jeigu nepasibaigę ieškinio senaties terminai, nustatyti ieškiniui pareikšti.

Ieškinio senatis pagal Civilinio kodekso 1.124 straipsnį – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį. Ieškinio senaties sąvoką reikia suprasti kaip laiką, per kurį asmuo priverstinai, t. y. valstybės padedamas, gali apginti savo pažeistas teises. Ieškinio senatis atsiranda suėjus ieškinio senaties terminui. Vadinas, ieškinio senaties terminas yra juridinis faktas, o ieškinio senatis – to juridinio fakto sukurtas teisinis padarinys¹¹².

Ieškinio senaties instituto tikslas – sudaryti realią galimybę asmeniui apginti savo pažeistą teisę, užtikrinti civilinių santykių stabilumą ir užkirsti kelią begaliniam bylinėjimuisi, skatinti asmenį kuo greičiau ginti savo pažeistą teisę, palengvinti įrodinėjimo procesą¹¹³.

Pagal Civilinio kodekso 6.66 straipsnio 3 dalį ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu kreditorius turi teisę pareikšti per vienerių metų ieškinio senaties terminą. Šis terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kurią kreditorius sužinojo arba turėjo sužinoti apie jo teises pažeisiantį sandorį, nes teisę ginti savo pažeistas teises asmuo gali įgyvendinti tik

¹¹⁰ LAT senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

¹¹² Papirtis L. V., Baranauskas E. Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2. P. 68-69.

¹¹³ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2001. P. 249.

žinodamas, kad jos pažeistos¹¹⁴. Taigi Civilinio kodekso 6.66 straipsnis vienerių metų ieškinio senaties termino eigos pradžią sieja ne tik su subjektyviu kriterijumi (kreditoriaus sužinojimu), bet ir su objektyviu kriterijumi (kreditoriaus turėjimu sužinoti). Sužinojimo apie teisės pažeidimą momentu laikytina diena, kada asmuo faktiškai suvokia, kad jo teisė arba įstatymo saugomas interesas yra pažeisti ar ginčijami. Tačiau turi būti atsižvelgiama, ar kreditorius apie teisės pažeidimą sužinojo ne vėliau, nei tokioje pačioje situacijoje turėjo sužinoti apdairus ir rūpestingas asmuo. Sprendžiant, kada apie pažeistą teisę turėjo sužinoti apdairus ir rūpestingas asmuo, būtina nustatyti teisės pažeidimo pobūdį bei momentą, nuo kurio bet koks vidutinis apdairiai ir rūpestingai savo teisių atžvilgiu besielgiantis asmuo analogiškoje situacijoje turėjo išsiaiškinti, jog jo teisė yra pažeista. Reikia atsižvelgti į teisės pažeidimo nustatymo sudėtingumą, atsakovo asmenines savybes, jo veiksmų ar neveikimo įtaką ieškovo subjektyviam susiklosčiusios situacijos vertinimui bei kitas turinčias reikšmės aplinkybes. Tuo atveju, jeigu ieškovo amžius, išsilavinimas, profesinė veikla, teisinis statusas ir kitos jo individualios savybės rodo, jog šis asmuo apie savo teisių pažeidimą turėjo sužinoti anksčiau, nei tai galėtų padaryti bet koks vidutinis apdairus ir rūpestingas asmuo, į šias aplinkybes taip pat turi būti atkreipiamas dėmesys nustatant ieškinio senaties termino eigos pradžios momentą. Priešingai, jeigu ieškovo individualios savybės galėjo apsunkinti susidariusios situacijos suvokimą, į šias aplinkybes nustatant ieškinio senaties termino eigos pradžią atsižvelgti nereikia. Minėtos aplinkybės gali sudaryti pagrindą svarstyti klausimą dėl praleisto ieškinio senaties termino atnaujinimo¹¹⁵, nes ieškinio senaties terminas priskiriamas prie atnaujinamųjų terminų, - praleistas ieškinio senaties terminas turi būti atnaujinamas ir pažeistoji teisė ginama, jeigu teismas pripažįsta, kad ieškinio senaties terminas praleistas dėl svarbios priežasties (Civilinio kodekso 1.131 straipsnio 2 dalis).

Visos aukščiau aptartos ieškinio senaties taikymo taisyklės yra taikomos skolininko kreditoriams, ir neturi reikšmės ar skolininkui iškelta bankroto byla ar ne. Bet kaip buvo minėta anksčiau, iškėlus skolininkui bankroto bylą ta pačia teismo nutartimi jam skiriamas administratorius, kuris taip pat gali reikšti *actio Pauliana*.

Pagal 2001 m. kovo 20 d. Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalies 8 punktą bankrutuojančios įmonės administratorius privalo patikrinti bankrutuojančios įmonės sandorius, sudarytus per ne mažesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo ir pareikšti ieškinius įmonės bankroto bylą nagrinėjančiame teisme dėl sandorių, priešingų įmonės veiklos tikslams ir galėjusių turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais. Minėta įstatymo norma taip pat numato, jog tokiu atveju laikoma, kad administratorius apie sandorius sužinojo nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo

¹¹⁴ Ten pat. P. 256.

¹¹⁵ LAT senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“.

dienos¹¹⁶. Taigi ir ieškinio senaties termino eiga prasideda nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos. Tai yra specialioji norma, kuri pagal analogiją negali būti taikoma kreditoriams (Civilinio kodekso 1.8 straipsnio 3 dalis). Todėl tik administratoriaus ginčijamiems sandoriams ginčyti senaties termino eiga prasideda nuo bankroto bylos iškėlimo.

Nesuprantama, kodėl įstatymų leidėjas ieškinio senaties eigos pradžia pasirinko nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dieną. Kaip jau minėta pagal bendrąją ieškinio senaties termino eigos pradžios skaičiavimo taisyklę ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos, o teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie teisės pažeidimą. Taigi negalima sieti nutarties dėl bankroto bylos iškėlimo įsiteisėjimo su ieškinio senaties termino eigos pradžia, nes įmonės bankroto administratorius negali žinoti apie kreditorių teisių pažeidimus tik dėl nutarties įsiteisėjimo fakto. Bankrutuojančios įmonės administratorius tikrina bankrutuojančio skolininko sandorius, sudarytus per ne mažesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškėlimo, šią pareigą administratorius tinkamai gali įgyvendinti, tik kai įmonės valdymo organai įvykdys Įmonių bankroto įstatymo 10 straipsnio 7 dalies 1 punkte jiems nustatytą prievolę, t. y. perduos administratoriui įmonės turtą pagal finansinę atskaitomybę, sudarytą nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenimis, ir visus dokumentus per teismo nustatytus terminus. Taigi ir ieškinio senaties termino eigos pradžia turėtų būti skaičiuojama nuo įmonės (skolininko) dokumentų perdavimo administratoriui, t. y. nuo administratoriaus realios galimybės sužinoti apie kreditorių teisių bei teisėtų interesų pažeidimą.

3.4.2 Retroaktyvių terminų taikymas

Dėl ieškinio senaties termino eigos pradžios iškėlus skolininkui bankroto bylą specifiškumo kyla klausimas: kaip seniai iki bankroto bylos iškėlimo sudarytus sandorius gali ginčyti bankroto administratorius? Dauguma užsienio šalių, pavyzdžiui, Vokietijoje, Olandijoje, Rusijoje, numatytas taip vadinamas „įtartinas periodas“ (angl. *suspect period*) – tai laikotarpis, skaičiuojamas retroaktyviai, nuo bankroto bylos iškėlimo ar pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo, per kurį sudaryti sandoriai gali būti ginčijami. Jei sandoriai sudaryti anksčiau nei per „įtartiną periodą“, tokiu atveju jų nebegalima pripažinti negaliojančiais. Pagal Olandijos

¹¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. BUAB „Aukštaitijos statyba“ v. AB bankas „Hansa-LTB“, UAB „Gamatonas“, UAB „Metalas“, AB „Rameksta“, Nr. 3K-3-917/2003, kat. 31.6.1.

bankroto įstatymo¹¹⁷ 43 straipsnio 1 dalį pripažinti negaliojančiais sandorius *actio Pauliana* pagrindu galima tik tuo atveju, jei jie buvo sudaryti ne anksčiau nei vieneri metai iki bankroto bylos skolininkui iškelimo. Vokietijos nemokumo įstatymas¹¹⁸ numato diferencijuotus retroaktyvius terminus: gali būti nuginčyti tik tie sandoriai, kurie pažeidžia kreditorių interesus ir buvo sudaryti ne anksčiau kaip 3 mėnesiai iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo padavimo dienos; tuo atveju, kai buvo tyčia siekiama išvengti atsiskaitymo su kreditoriais, ir naudos gavėjas (kontrahentas) žinojo, jog skolininkui neišvengiamai gresia bankrotas bei skolininkas siekia pakenkti kreditoriams, galima ginčyti skolininko veiksmus, kurie buvo atlikti per 10 metų iki pareiškimo iškelti bankroto bylą įteikimo dienos; neatlygintinius sandorius, išskyrus smulkius, pavyzdžiui, smulkios dovanos, galima ginčyti, jei jie buvo sudaryti 4 metų laikotarpyje iki pareiškimo dėl bankroto bylos iškelimo padavimo momento.

Lietuvoje galima išvelgti analogiją minėtam laikotarpiui – 36 mėnesiai ar 5 metai iki bankroto bylos skolininkui iškelimo, priklausomai nuo to ar bankrotas pripažintas tyčiniu ar ne – tai laikotarpis nustatytas Įmonių bankroto įstatymo 11 straipsnio 3 dalies 8 punkte ir 20 straipsnyje, per kurį įmonės administratoriui turi pareigą patikrinti skolininko sandorius, nustatyti, kurie iš jų yra priešingi įmonės veiklos tikslams ir (arba) galėjo turėti įtakos tam, kad įmonė negali atsiskaityti su kreditoriais ir kreiptis į bankroto bylą nagrinėjančią teisumą dėl jų pripažinimo negaliojančiais. Tačiau aiškinant įstatymo formuluotę – „patikrina bankrutuojančios įmonės sandorius, sudarytus per ne mažesnę kaip 36 mėnesių laikotarpį iki bankroto bylos iškelimo“, – galima teigti, kad tai numatyti minimalūs standartai, minimalūs reikalavimai administratoriui tinkamai atlikti pareigas. Nes žodžių junginį „per ne mažesnę kaip“ galima suprasti tik taip, jog administratorius gali tikrinti ir kitus sandorius, sudarytus ir anksčiau nei prieš 36 mėnesius iki bankroto bylos iškelimo. Galima oponuoti bei teigti, kad galutinis terminas yra numatytas, ir tai yra 5 metai iki bankroto bylos iškelimo, nes Įmonių bankroto įstatymo 20 straipsnio formuluotė yra kitokia – „privalo patikrinti bankrutuojančios įmonės sandorius, sudarytus per 5 metų laikotarpį iki bankroto bylos iškelimo“. Autoriaus nuomone, toks termino apibrėžimas, vis dėlto nepalieka vienareikšmio atsakymo kaip seniai sudaryti sandoriai gali būti nuginčyti. Retroaktyvūs terminai turi būti numatyti imperatyviai ir aiškiai, nes nuo jų egzistavimo bei aiškinimo priklauso ne tik kreditorių teisių gynbos galimybės, bet ir trečiųjų asmenų, civilinės apyvartos subjektų teisės.

Galima pagrįstai daryti išvadą, kad Įmonių bankroto įstatymas, vis dėlto, nenumato „įtartino periodo“, nes nėra imperatyviai numatyti galutiniai terminai, skaičiuojami retroaktyviai,

¹¹⁷ Nyderlandų karalystės bankroto įstatymas (Faillissementswet) <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deepink/law1/title=Faillissementswet>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

¹¹⁸ Vokietijos nemokumo įstatymas (Insolvenzordnung) <http://www.gesetze-im-internet.de/ins0/BjNR286600994.html>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

kuriems suėjus nebegalima sandorių pripažinti negaliojančiais. Tokią padėtį galima traktuoti kaip įstatymo spragą.

Retroaktyvius terminus numatyti būtina. Jie turi užtikrinti komercinių santykių stabilumą ir nuspėjamumą, o taip pat sumažinti negatyvias pasekmes, kurias sukelia sandorių pripažinimas negaliojančiais. Įstatymo numatyta tvarka, kai teismo nuožiūra gali būti pripažinti negaliojančiais sandoriai, sudaryti per neapibrėžtą laikotarpį, lemia komercinių sandorių nepatikimumą. Autoriaus nuomone, nereikėtų apsiriboti vieno retroaktyviaus termino nustatymu visiems sandoriams. Siūlytina pasinaudoti Vokietijos patirtimi ir numatyti diferencijuotus terminus, priklausomai nuo bankrutuojančio skolininko sudarytų sandorių pobūdžio, pavyzdžiui, ar sandoris sudarytas su asmenimis tiesiogiai ar netiesiogiai suinteresuotais palaikyti sudarančių sandorį skolininką, ar skolininkas tyčia siekė pabloginti kreditorių padėtį ar ne ir pan.

Svarbu numatyti įvykį, nuo kurio bus skaičiuojamas retroaktyvus terminas. Autoriaus nuomone, galimi tokie variantai:

- terminą skaičiuoti nuo pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo įteikimo;
- arba terminą skaičiuoti nuo bankroto bylos iškėlimo.

Pirmu atveju, jei bankroto bylos iškėlimas užsitęsia, tada atsiranda tarpinis laikotarpis nuo pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo įteikimo iki bankroto bylos iškėlimo, tai gali riboti sandorių ginčijimo efektyvumą. Tačiau tam, kad pašalinti galimas neigiamas pasekmes, galima pasinaudoti antru pasiūlytu variantu arba numatyti, jog sandoriai sudaryti tarpiniu laikotarpiu yra niekiniai, jeigu jie išeina už įprastų komercinių operacijų ribų.

Atsižvelgiant į Lietuvos bankroto teisės specifiką, ganą trumpą laikotarpį, per kurį teismas turi iškelti arba atsisakyti kelti bankroto bylą¹¹⁹, siūlytina Įmonių bankroto įstatyme numatyti, kad retroaktyvus terminas pradedamas skaičiuoti nuo bankroto bylos skolininkui iškėlimo.

¹¹⁹ PASTABA: Vadovaujantis Įmonių bankroto įstatymo 9 straipsnio 4 dalimi teismas arba teisėjas ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo pareiškimo gavimo dienos priima nutartį iškelti bankroto bylą ar atsisakyti ją iškelti. Teismas turi teisę dėl svarbių priežasčių pratęsti pasirengimo nagrinėti bankroto bylą teisme terminą, bet ne ilgiau kaip vieną mėnesį.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant darbe išnagrinėtą teorinę ir praktinę medžiagą, galima daryti tokias išvadas:

1. *Actio Pauliana* ypatumus lemia tik bankroto bylos iškėlimas skolininkui (įmonei) teisme.
2. *Actio Pauliana* yra būtinos šios sąlygos: kreditorius privalo turėti reikalavimo teisę skolininkui; skolininko sudarytas sandoris pažeidžia kreditoriaus interesus; skolininkas neprivalėjo sudaryti kreditoriaus interesus pažeidžiančio sandorio; sandorio šalių nesąžiningumas, - nesvarbu ar skolininkui iškelta bankroto byla ar ne.
3. Pagal šiuo metu galiojančių teisės aktų (Įmonių bankroto įstatymo, Civilinio proceso kodekso) nuostatas, iškėlus skolininkui bankroto bylą, reikšti Pauliano ieškinį teisme gali tiek bankrutuojanti įmonė, atstovaujama administratoriaus, tiek kreditoriai. Vis dėlto Pauliano ieškinio pareiškimo tvarka turi būti keičiama. Tam kad kreditorius galėtų įgyvendinti teisę į teisminę gynybą, kai skolininkui iškelta bankroto byla, jis turėtų įvykdyti tam tikras sąlygas. Kreditoriaus ieškinio pareiškimo tvarka turi būti tokia: pirma, kreditorius turi kreiptis į bankroto administratorių dėl skolininko sudaryto sandorio ginčijimo *actio Pauliana* pagrindu; antra, turi būti numatytas gana trumpas terminas, iki trisdešimties dienų, per kurį administratorius turi pateikti atsakymą ginčys sandorį ar ne; ir trečia, tik tuo atveju, kai administratorius nepagrįstai atsisako ginčyti skolininko sudarytą sandorį arba nepateikia jokio atsakymo per nustatytą terminą, leisti kreditoriui tiesiogiai kreiptis į teismą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu.
4. Civilinio kodekso 6.66 straipsnis turi būti aiškinamas ir taikomas sistemiskai kartu su Įmonių bankroto įstatymo normomis, reglamentuojančiomis kreditorių reikalavimų patenkinimo tvarką. Tai reiškia, kad pripažinus bankrutuojančios įmonės sudarytą sandorį negaliojančiu Civilinio kodekso 6.66 straipsnio (*actio Pauliana*) pagrindu, negali būti taikoma šio straipsnio 4 dalis. Skolininko nepagrįstai perleistas turtas ar jo vertė turi būti išieškomi ne tiesiogiai Pauliano ieškinį pareiškusio kreditoriaus naudai, bet grąžinama į bankrutuojančios įmonės turto masę ir naudojama atsiskaitymams su visais kreditoriais.

5. Nuginčyto sandorio antroji šalis įgyja reikalavimo teisę į skolininką nuo sandorio sudarymo momento bei gali tenkinti savo reikalavimą proporcingai su kitais kreditoriais.
6. Siūlytina keisti Įmonių bankroto įstatymą ir numatyti, kad ieškiniams dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais pareikšti senaties terminas pradedamas skaičiuoti ne nuo nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos, bet nuo įmonės (skolininko) dokumentų perdavimo administratoriui, nes tik nuo šio momento bankroto administratorius turi realią galimybę sužinoti apie pažeistas kreditorių teises.
7. Būtina tobulinti Įmonių bankroto įstatymą - numatyti retroaktyvius terminus, per kuriuos sudaryti skolininko sandoriai gali būti ginčijami, o sandorius sudarytus anksčiau ginčyti negalima. Tokios įstatymo nuostatos užtikrintų komercinių santykių stabilumą. Siūlytina Įmonių bankroto įstatyme numatyti, kad retroaktyvus terminas pradedamas skaičiuoti nuo bankroto bylos skolininkui iškėlimo.

Aleksandr Gogolev

(parašas)

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso papildymo 57¹ straipsniu ir 84, 318, 472¹ straipsnių pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1998. Nr. 57-1582.
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. VIII-1864. Civilinis kodeksas// Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 1964. Nr. 19-139.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas Nr. IX-743. Civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 1964, Nr. 19-138 (neteko galios).
7. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. I-2880 // Valstybės žinios. 1993, Nr. 52-999.
8. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. IX-216 // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
9. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. VIII-270 // Valstybės žinios. 1997, Nr. 64-1500.
10. Lietuvos Respublikos įmonių restruktūrizavimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31.
11. Ūkio ministro 2003 m. sausio 21 d. įsakymas Nr. 4-21 „Dėl teismo skiriamo bankrutuojančių ir bankrutavusių įmonių administratoriaus kandidatūros derinimo tvarkos patvirtinimo“ // valstybės žinios. 2003, Nr. 9-306.
12. Nyderlandų karalystės bankroto įstatymas (Faillissementswet) <http://wetten.overheid.nl/cgi-bin/deeplink/law1/title=Faillissementswet>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.
13. Prancūzijos komercinis kodeksas (Commercial code). <http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=32&r=3153>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.

14. Vokietijos nemokumo įstatymas (Insolvenzordnung) <http://www.gesetze-im-internet.de/inso/BJNR286600994.html>; prisijungimo laikas: 2006-08-02.
15. Федеральный закон Российской Федерации от 26.10.2002 г. О несостоятельности (банкротстве) № 127-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации, 2002 г., № 43.

Specialioji literatūra

16. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004. P. 54.
17. Ambrasienė D., Cirtautienė S. Specialūs kreditoriaus interesų gynimo būdai sutartiniuose santykiuose. // Jurisprudencija, 37(29), 2003.
18. Augaitė D. Actio Pauliana // Jurisprudencija, 55 (47), 2004.
19. Bernotaitė K. Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai // Jurisprudencija, 77 (69), 2005.
20. Bivainis J. Įmonių bankroto teisinis reglamentavimas // Teisės problemos, 3-4, 1998.
21. Bivainis J., Jakštas V., Kubilis S. ir kt. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo komentaras // Verslo ir komercinė teisė, Nr. 2-3, 2002.
22. Dambrauskaitė A. Sandorių pripažinimas negaliojančiais ir sąžiningo įgijėjo interesų apsauga // Jurisprudencija, 28 (20), 2002.
23. Dambrauskaitė A. Teminių straipsnių rinkinys „Prievolių įvykdymo užtikrinimo teisinės problemos“. LTU Leidybos centras: Vilnius, 2001.
24. Fletcher F. I. The Law of Insolvency. London, 1996.
25. Girard. P.F. Romėnų teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1931. T. 2.
26. Jazbutis R. Bankroto administratoriaus statusas. Tendencijos ir perspektyvos // Teisės problemos, 3 (45), 2004.
27. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
28. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. - Vilnius: Justitia, 2001.
29. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
30. Mikelėnas V. Sutarčių teisė. Vilnius: Justitia, 1996.
31. Mikelėnas V. Vindikacija ir jos taikymas // Justitia, 1, 2005.

32. Mikuckienė V. Fizinių asmenų bankrotas: dabartis ir perspektyvos // *Justitia*, 3-4 (45-46), 2003.
33. Mikuckienė V. Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese // *Jurisprudencija*, 77 (69), 2005.
34. Norkus R. Procesiniai bankroto bylų nagrinėjimo ypatumai // *Jurisprudencija*, 57 (49), 2004.
35. Papirtis L. V., Baranauskas E. Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2.
36. Pranckevičius A., Pumputienė R. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės 1 // *Juristas*, 4, 2005 (balandis).
37. Pranckevičius A., Pumputienė R. Sandorių negaliojimo pagrindai ir pasekmės 2 // *Juristas*, 5, 2005 (gegužė).
38. Višinskis V. Skolų išieškojimas iš bankrutuojančios individualios (personalinės) įmonės ir jos savininko // *Jurisprudencija*, 69 (61), 2005.
39. Višinskis V. Turto pardavimo iš varžytinių problemos // *Jurisprudencija*, 13 (5), 1999.
40. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Часть первая. Москва, 2000.
41. Витрянский В. В. Постатейный комментарий к Федеральному закону „О несостоятельности (банкротстве)“. Москва, 2001.
42. Витрянский В. В. Реформа законодательства о несостоятельности. Комментарий к закону // *Вестник Высшего Арбитражного суда РФ*. Москва: Юристъ, 1998.
43. Дорохина Е. Г. Природа правоотношения несостоятельности (банкротства) // *Журнал Российского права*, 5. Москва: Норма, 2006.
44. Жилинский С. Э. Предпринимательское право: Учебник для вузов. Москва, 1999.
45. Ковалев А. П. Диагностика банкротства. Москва, 1995.
46. Степанов В. В. Несостоятельность (банкротство) в России, США, Франции, Англии, Германии. Москва, 1998.
47. Телюкина М. В. Конкурсное право. Теория и практика несостоятельности (банкротства). Москва: Дело, 2002.
48. Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. IV: Торговый процесс. Конкурсный процесс. Москва: Статут, 2003.

Kiti šaltiniai

49. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų apžvalga 2006 m. sausio-birželio mėn. <http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1>; prisijungimo laikas: 2006-08-04.
50. Įmonių bankroto ir restruktūrizavimo procesų 2005 m. apžvalga <http://www.bankrotodep.lt/Bankrotas.php?Tipas=1>; prisijungimo laikas: 2006-08-04.
51. Tacis Projects „Efficiency of Insolvency Proceedings (Insolvency Phase II). www.aldana.ru/files/fl_17.pdf; prisijungimo laikas: 2006-08-05.

Teismų praktika

52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 57¹ straipsnio (1998 m. birželio 11 d. redakcija) 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 36-1594.
53. LAT senato 2001 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 33 „Dėl įstatymų taikymo įmonių bankroto bylose“ // Teismų praktika. 2004, Nr. 16.
54. LAT senato 2002 m. gruodžio 20 d. nutarimas Nr. 39 „Dėl ieškinio senatį reglamentuojančių įstatymų normų taikymo teismų praktikoje“.
55. LAT 2004 m. balandžio 1 d. konsultacija Nr. A3-102 „Dėl kai kurių Darbo kodekso, Civilinio proceso kodekso, Įmonių bankroto įstatymo normų taikymo“.
56. LAT 2001 m. gruodžio 17 d. nutartis c. b. AB "Lietuvos žemės ūkio bankas" v. Kauno apskrities viršininko administracija, Nr. 3K-3-1353/2001, kat. 125.5; 31.6.2.
57. LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 15 d. nutartis c. b. AB "Joniškio grūdai" v. AB "Pakruojos Mūša", UAB "Orbeta", UAB "Šiaulių hidrogeologija", Nr. 3K-7-646/2001, kat. 25.8.1.; 29.
58. LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 5 d. nutartis c. b. Vytautas Babarskis v. Gintaras Boguševičius, Edita Boguševičienė, Nr. 3K-3-425/2000, kat. 42.
59. LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gegužės 14 d. nutartis c. b. Vaidotas Kastanauskas v. Danutė Bražiulienė, Eduardas Palčiukas, Malvina Matisan Nr. 3K-3-569/2001, kat. 31.6.1.
60. LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. gruodžio 5 d. nutartis c. b. Vilniaus apskrities VMI v. T. Rozovskij, Nr. 3k-3-1253, kat 31.6.1.

61. LAT CBS teisėjų kolegijos 2001 m. vasario 21 d. nutartis c.b. AB "Turto bankas" v. BAB "Rimeda", Nr. 3K-3-201/2001, kat. 31.6.1.
62. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 3 d. nutartis c. b. AB "Litimpeks bankas" v. UAB "Pajūrio paslaptys", F. Puzemskio firma "Forena", Nr. 3K-3-710/2002, kat. 15.2.1.1.
63. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 25 d. nutartis c. b. AB "Lietuvos kuras" v. V. Butkuvienė ir kt., Nr. 3K-3-1415/2002, kat. 31.6.1.
64. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 4 d. nutartis c. b. Valerij Andreičiuk v. Rita Stundžienė, Jelena Cholodova, Zinaida Girdauskienė., Nr. 3K-3-221/2002, kat 15.2.1.3.; 31.6.1.
65. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. BUAB „Aukštaitijos statyba“ v. AB bankas „Hansa-LTB“, UAB „Gamatonas“, UAB „Metalo ženklai“, AB „Rameksta“, Nr. 3K-3-917/2003, kat. 31.6.1.
66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 17 d. nutartis c. b. Likviduojama UAB "Motor servis" v. UAB "Rostakas", Nr. 3K-3-199/2004, kat. 31.6.2.
67. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 20 d nutartis c. b. UAB "Automašinių verslo centras" v. UAB "Baltijos realizacijos centras", UAB "Edisa", Nr. 3K-3-473/2004, 31.6.1.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis c. b. Elena Naujokaitienė v. Inga Dubickienė, Robertas Dubickas, Nr. 3K-3-575/2004, kat. 31.6.1.
69. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis c. b. AB „Rameksta“ v. Vanda Julija Kirchovienė, Nr. 3K-3-573/2005, 35.6.1;
70. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis c. b. P. R., M. B., S. V. ir A. K. v. J. T. ir UAB „Teisita“, Nr. 3K-3-191/2006, kat. 35.6.1.
71. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K., Nr. 3K-3-17/2006, kat. 35.6.1.

ACTIO PAULIANA YPATUMAI SKOLININKO NEMOKUMO IR BANKROTO BYLOSE

Pagrindinės sąvokos: actio Pauliana, įmonės nemokumas, bankrotas, bankroto procesas, skolininkas, kreditorius, bankroto administratorius, sandoris, teisinė prievolė.

Santrauka

Valstybės įstatymas, reglamentuojantis bankroto procesus, yra vienas iš pagrindinių civilinės, ekonominės apyvartos įstatymų. Jis turi vienodai svarbią reikšmę tiek smulkiam verslininkui, tiek ir didžiausiems ūkio subjektams.

Bankroto procesas gali būti pradėtas praėjus ilgam laiko tarpui po to, kai skolininkui tapo akivaizdus šio proceso neišvengiamumas. Šio laikotarpio metu skolininkas turi daug galimybių bandyti nusišvengti savo aktyvus nuo kreditorių. Taip pat ir kreditoriai gali imtis strateginių veiksmų, užtikrinančių jiems geresnes sąlygas patenkinti pareikštus skolininkui reikalavimus. Tokiu būdu pažeidžiami kitų kreditorių teisėti interesai.

Svarbiausia užduotis bankroto teisėje – suderinti pretendentų į nemokaus skolininko turtą interesus su trečiųjų asmenų, visuomenės interesais bei apsaugoti sąžiningų asmenų teises. Įsigaliojus naujam Civiliniam kodeksui buvo įtvirtinta viena šios užduoties sprendimo galimybė – tai specialus kreditoriaus interesų gynimo būdas actio Pauliana.

Šiame darbe apžvelgiama actio Pauliana samprata ir raida, atskleidžiamas actio Pauliana turinys, taikymo sąlygos, subjektai, galintys pareikšti Pauliano ieškinį bankroto byloje, sandorio pripažinimo negaliojančiu pasekmės bei senaties terminas Pauliano ieškiniui pareikšti. Atsižvelgiant į Lietuvos bankroto teisės specifiką nagrinėjamas kreditorių teisių įgyvendinimo mechanizmas skolininko nemokumo ir bankroto bylose pasinaudojant actio Pauliana. Taip pat apžvelgiamas actio Pauliana skolininko nemokumo ir bankroto bylose reglamentavimas užsienio šalyse.

ACTIO PAULIANA PECULIARITIES IN CASES OF DEBTOR'S INSOLVENCY AND BANKRUPTCY

Keywords: actio Pauliana, enterprise's insolvency, bankrupt, bankruptcy, debtor, creditor, official receiver, transaction, legal obligation.

Summary

The state's statute, which regulate bankruptcy proceedings, is the main act of civil and economic turnover. This statute is important for small businessmen as well as for enterprises.

Proceedings of bankruptcy can be initiated after a long period of time when the fact of insolvency's inevitability became obvious for a debtor. During this period a debtor has many possibilities to try hiding assets from creditors. Also creditors can take strategic measures to ensure improved conditions to satisfy their claims against the debtor. Hereby fair creditors' rights are flouted.

The primary purpose of bankruptcy law – to reconcile rights of insolvent debtor's creditors, third parties, society and vindicate fair person's rights. After new Civil Code came in force one solution to this problem was consolidated in it – special creditor's interests protection way - actio Pauliana.

This paper presents conception and development of actio Pauliana, also actio Pauliana subject-matter, practice conditions, subjects who can claim in the case of bankruptcy, transaction annulations outcome and limit for claiming actio Paulina lawsuit.

Creditors interest's implementation mechanism in debtor's insolvency and bankruptcy cases using actio Pauliana is researched in this paper considering specifics of Lithuanian bankruptcy law. Also actio Pauliana regulation in debtor's insolvency and bankruptcy cases in foreign countries is reviewed in this paper.